

Kedves Olvasóink!

Április 22-én tartottuk a Reguly Társaság idei közgyűlését a Nyelvtudományi Intézet tanácstermében. Az elnöki beszámoló után Mácsai Boglárka előadását hallgattuk meg. Ezt mostani számunkban Önök is olvashatják. Végül megnéztük Lennart Meri *A sámán* című dokumentumfilmjét. A közgyűlés előtt ülésezett a választmány is. Megbeszéltük az ez évi programot, és egyhangúlag úgy döntöttünk, hogy 2016-tól (!) felemeljük a tagdíjakat: dolgozóknak 2000 Ft, nyugdíjasoknak és diákoknak 1000 Ft évente. Ebben az évben tehát még a régi tagdíj van érvényben. Ez befizethető azon a csekken, amit mostani számunkhoz mellékelünk. A tagdíj emelése nem oldja meg Társaságunk várható anyagi problémáit, szükségünk lesz pályázati forrásokra is.

Már korábban említettük, hogy idén ünneplik a finn kultúra két meghatározó személyisége, Akseli Gallen-Kallela és Jean Sibelius születésének 150. évfordulóját. Ennek kapcsán a főváros és a finn nagykövetség ünnepséget rendezett április 27-én a Várkert Bazárban. A termet zsúfolásig megtöltő közönség meghallgathatta Tarlós István főpolgármester és Pasi Tuominen nagykövet üdvözlő beszédét, majd Minna Turtiainen a Gallen-Kallela Múzeum gyűjteményvezetője tartott képekkel illusztrált előadást a két művész barátságáról és hallhattunk Gallen-Kallela magyarországi tartózkodásáról is. A programot a Budafoki Dohnányi Zenekar koncertje koronázta meg. Sibelius négy legismertebb, kalevalai ihletésű művét (*Karélia-szvit, A tuonelai hatyú, Lemminkäinen visszatérése, Finlandia*) szólaltatták meg magas művészi színvonalon. Vezényelt Werner Gábor.

2016-ban Magyarország adja a Finnugor Kulturális Fővárost. Értesüléseink szerint három pályázó van: Veszprém, Iszkaszentgyörgy és Nagykálló. Érdeklődéssel várjuk a döntést.

Nagy Katalintól, a fordítótól értesültünk arról, hogy Jeremej Ajpin *A hamvadó tűznél* és Maria Vagatova *A Kis Tundrai Ember* c. könyve olvasható a Magyar Elektronikus Könyvtárban. Ajpiné a <http://mek.oszk.hu/14000/14095>, Vagatováé a <http://mek.oszk.hu/14100/14121/> címen.

Egyúttal örömmel értesítem olvasóinkat arról, hogy a Finnugor Világ néhány korábbi száma már Társaságunk honlapján is elérhető: www.regulytarsasag.hu/

Végül megismétlem azt a sokszor leírt felhívást, hogy várjuk a finnugor vonatkozású híreket, beszámolókat, tanulmányokat, műfordításokat lapunk következő számaiba.

Csúcs Sándor

Ivan Tarakanov

(1928–2015)

2015. március 9-én, 86 éves korában elhunyt Ivan Tarakanov neves udmurt nyelvész az Udmurt Állami Egyetem professzora.

Tarakanov 1928. július 2-án született udmurt anyanyelvű családból az Oroszországhoz tartozó Tatár Köztársaság Pokrovszkij Urusztamak (udmurtul Urszigurt) nevű falujában. Iskoláit szülőfalujában kezdte. A középiskola befejezése után szülőfaluja iskolájában dolgozott, az alsóbb osztályokat tanította 1944-től. Közben 1944-től 1948-ig Bugulma város tanítóképzőjének levelező hallgatója volt. 1948-tól 1952-ig az Udmurt Állami Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanult. A diploma megszerzése után egy évig Bavli város középiskolájában az orosz nyelv és irodalom tanára volt.

1953-tól az Udmurt Állami Kutatóintézet¹ tudományos munkatársaként dolgozott. 1955-től 1958-ig az észtországi Tartui Egyetemen volt aspiráns (a mi mai terminológiánk szerint tulajdonképpen doktorandusz). Tudományos vezetője Paul Ariste professzor, kiváló észti nyelvész volt, aki számos más finnugor származású fiatal is elindított a tudományos pályán. Ennyi haszna legalább volt a tudománynak Észtország szovjet megszállásából. Tarakanov 1959-ben sikeresen megvédte kandidátusi disszertációját. Ennek magyarra fordított címe: Az udmurt nyelv bavli nyelvjárásának hangtani sajátosságai (kísérleti adatok alapján). Mint a címből sejtethető: Tarakanov saját nyelvjárásának hangtanát mutatta be értekezésében. Hosszú évtizedekig szokásban volt, hogy az udmurt (és persze a mari, komi stb.) nyelvészek saját anyanyelvjárásukra alapozva írtak kandidátusi értekezést. Ez megkönnyítette a disszertáció írójának dolgát, de tudományos szempontból is hasznos volt, hiszen hozzájárult a finnugor nyelvek nyelvjárásainak jobb megismeréséhez. Sajnos ezek az értekezések általában publikálatlanok maradtak, legfeljebb egy-két fejezetük jelent meg folyóiratok hasábjain. Így történt ez Tarakanov esetében is, észt folyóiratokban jelent meg egy-két részlet a kandidátusi értekezéséből.

1958-ban tért vissza Udmurtiába. Két évig még a kutatóintézetben dolgozott, majd 1960-ban az Udmurt Állami Egyetem oktatója lett. Itt dolgozott élete végéig. 1962-ben nevezték ki egyetemi docenssé, 1988-ban pedig egyetemi tanár lett. 1967-ben lett tanszékvezető, először az Udmurt Nyelv és Irodalom Tanszékén, majd az Udmurt és Finnugor Nyelvtudományi Tanszéken (1983), végül a Mai Udmurt Nyelv tanszékén (1995). Ezekben az esetekben tulajdonképpen csak az elnevezés változott, ami jól mutatja az udmurt filológia fejlődését: először a nyelvészet és az irodalomtudomány vált szét, majd az udmurt nyelvészetben belül külön tanszéket kapott a nyelvtörténet, illetve a mai udmurt nyelv.

Tarakanov munkásságában, mint minden jelentős tudósban egyforma súllyal és elválaszthatatlanul volt jelen a tanári tevékenység és a kutatómunka. Sok évtizedes tanári pályáján udmurt fiatalok generációit nevelte, vezette be anyanyelvük tudományos megismerésébe és ismertette meg a tudományos kutatás módszereivel.

¹ Az Intézet ma az Orosz Tudományos Akadémia Uráli Részlege keretében működik.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy minden ma élő udmurt nyelvész közvetlenül vagy közvetve Tarakanov tanítványa volt. Tarakanov nemcsak előadásokat tartott és szemináriumokat vezetett, hanem tankönyveket és oktatási segédanyagokat is írt, és nyelvjárási gyűjtő utakat szervezett hallgatói részére. Közvetlen, barátságos magatartása, világos magyarázatai mágnesként vonzották a hallgatókat. E nekrológ keretei közé semmiképpen nem férne be azoknak a szakdolgozatoknak és kandidátusi értekezéseknek felsorolása, amelyek Tarakanov vezetésével készültek. Opponensként más finnugor köztársaságok felsőoktatási intézményeit is segítette.

Széleskörű tudományos munkássága anyanyelve kutatásának szinte minden aspektusára kiterjedt. Ezek közül most csak a legfontosabbakat emelem ki. Az udmurt nyelv udmurtok által írt tudományos igényű nyelvtana a múlt század hatvanas hetvenes éveiben jelent meg három kötetben (1962, 1970, 1974). Tarakanov az első két kötet megírásában működött közre: ő írta a Névmas, a Modális szavak, a Tárgy és a Teljes és hiányos mondat című fejezeteket.² Ez az orosz nyelvű nyelvtan némileg betöltötte az udmurt nyelv leíró jellegű kutatásában mutatkozó űrt, de már megjelenésekor sem volt korszerűnek tekinthető. Tarakanov a továbbiakban is foglalkozott leíró nyelvészeti témákkal, írt az udmurt feltételes és felszólító módról, meg az összetett igealakokról.

Ilyen előzmények után teljesen érthető, hogy megtaláljuk a nevét a tanszékén készült és 2011-ben megjelent, immár udmurt nyelvű alaktan szerzői között is: ő írta a névmásokról szóló fejezetet és az igeről szóló nagy részét. Ez a nyelvtan is hagyományos felfogásban készült, de az előbbinél korszerűbb, egzaktabb. Nagy vívmány, hogy a szerzők kidolgozták az udmurt nyelvű nyelvészeti terminusok rendszerét is. A megjelenése kapcsán érzett örömmünket azonban lerontja, hogy a könyv mindössze ötven (!) példányban jelent meg. Ezért bizonyára nem a szerzők hibáztathatók, de mégis fel kell tenni a kérdést, lehet-e ennek a könyvnek ilyen példányszám mellett valódi tudományos vagy művelődési szerepe.

Kétségtől a lexikológia, vagyis az udmurt szókészlet kutatása volt Tarakanov munkásságának legfontosabb része. Ezzel a témával már pályájának elején összetalálkozott, mint az 1956-ban megjelent Orosz–udmurt szótár és az 1959-ben kiadott Udmurt helyesírási szótár munkatársa. 1971-ben jelent meg az udmurt szókészlet sokoldalú bemutatása, önálló kis kötetként, tankönyvnek is szánva. Második, bővített és átdolgozott kiadása 1992-ben jelent meg *Mai udmurt nyelv: szókészlet* címmel. Soroljunk fel néhányat e ma is tankönyvként használt mű témakörei közül: poliszémia, szinonímia, antonímia, homonímia; az udmurt szókészlet eredet szerinti rétegei, archaizmusok és neologizmusok, aktív és passzív szókészlet, irodalmi nyelvi és nyelvjárási szavak, frazeológia, az udmurt nyelv szótárai stb. A leíró lexikológiától egyenes út vezetett a történetihez, vagyis a szavak eredetének kutatásához. Az udmurt jövevényszavainak, pontosabban és elsősorban török eredetű jövevényszavainak kutatása képezi Tarakanov munkásságának tudományos szempontból és terjedelmileg is legkiemelkedőbb részét. A hetvenes évek elejétől jelentek meg cikkei pl. a török eredetű partikulákról az

² Az olvasók dolgát megkönnyítendő itt és a továbbiakban az említett művek címét magyar fordításban közlöm és eltekintek a bibliográfiai adatok közlésétől.

udmurtban stb. A nyolcvanas évek elején két kötetben is összefoglalta kutatási eredményeit: *Idegen eredetű szavak a mai udmurt nyelvben* (Tankönyv, 1981) és *Jövevényszavak az udmurt nyelvben* (Udmurt–török nyelvi kapcsolatok, 1982). Ebből a témából védte meg doktori értekezését 1986-ban: *Udmurt–török nyelvi kapcsolatok* címmel. A kéziratoss disszertáció anyagának egy része 1993-ban jelent meg nyomtatásban *Udmurt–török nyelvi kapcsolatok* (Elmélet és szótár) címmel. Tarakanov előnyös helyzetben volt, hiszen jól tudott tatárul és természetesen megfelelő módszertani ismeretekkel is rendelkezett. Ennek köszönhetően eredményei, következtetései általában helytállóak. Ezt annál is inkább nyugodtan állíthatom, mert magam is évekig foglalkoztam az udmurt nyelv tatár jövevényszavaival. Wichmann, Munkácsi, Rédei, Róna-Tas és a saját kutatásaim alapján arra a megállapításra jutottam, hogy az udmurt szókészlet török elemei három forrásból származnak: a volgai-bolgárból kb. egy tucat szó, a csuvasból kb. százötven szó és a tatárból legalább ötszáz szó.³ Az udmurt–tatár kapcsolatok a XIII. század közepén, a tatárjárás után kezdődtek. Ennél korábbi köztörök jövevényszavak szerintem nincsenek az udmurtban. Tarakanov viszont néhány szó esetében feltette, hogy azok korai, a XIII. század előtti köztörök jövevényszavak az udmurtban.

Foglalkozott anyanyelve hangtanával és nyelvjárásaival is. Ezt már említettem kandidátusi értekezése kapcsán. Az *udmurt nyelvjárások kutatásának története* c. írása a nyelvjáráskutatás és a tudománytörténet témakörébe is beletartozik. Az összehasonlító nyelvtudomány témakörébe tartoznak olyan dolgozatai, mint *Összetett igealakok a permi nyelvekben és a mariban* (1981), *Színnevek az udmurtban, a komiban, a mariban és a mordvinban* (1990) stb. Tudományos ismereteit tankönyvíróként is hasznosította, társszerzőként részt vett az 1975-ben az ötödik-hatodik osztály, 1992-ben a hatodik-hetedik osztály számára készült *Udmurt nyelv* c. tankönyvek írásában.

Foglalkozott az udmurt irodalmi nyelv problémáival is: *Az udmurt irodalmi nyelv megteremtése* (1959, 1966), *Az udmurt irodalmi nyelv fejlődésének alapvető tendenciái* (1994) stb.

A tudománypopularizáló szerep sem volt idegen számára. Gyakran szerepelt a helyi rádió és tévé adásaiban, és számos cikket publikált a *Molot* (később *Kenyés*) című udmurt kulturális folyóiratban, valamint az *Anyanyelv* című nyelvművelő lapban.

Feltétlenül meg kell még emlékezni Tarakanov professzor tudománytörténeti munkásságáról. Különböző évfordulók kapcsán sok udmurt nyelvész munkásságát értékelte, de írt a finn Yrjö Wichmannról és a magyar Munkácsi Bernátról is, akik a XIX. és a XX. században az udmurt nyelv és nyelvjárások kiváló kutatói voltak.

1998-ban, hetvenedik születésnapjára adta ki a *Kutatások és gondolatok az udmurt nyelvről* c. gyűjteményes kötetet. Ez közel ötszáz lapon korábban megjelent, illetve egyes esetekben meg nem jelent cikkeinek válogatása. Jó áttekintés

³ Mint ismeretes, a volgai-bolgár és a csuvas a török nyelvcsalád nyugati, a tatár a keleti (köztörök) ágába tartozik.

addigi változatos munkásságáról. Egyik kollégája úgy nyilatkozott erről a kötetről, hogy megjelenése fontos esemény az udmurt nyelvtudomány történetében.

Tarakanov professzort külföldön, Észtországban, Finnországban és Magyarországon is jól ismerték, annál is inkább, mert szorgalmas résztvevője volt az öt évenként megrendezett Nemzetközi Finnugor Kongresszusoknak.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy személyesen is ismertem Tarakanov professzort. Így megerősíthetem, hogy azok az emberi vonásait magasztaló szavak, amelyek a különböző évfordulók kapcsán az udmurt kollégák szájából elhangzottak, egyáltalán nem voltak túlzók. Tarakanov rendkívül közvetlen, barátságos, segítőkész és jó kedélyű ember volt, akit szerettek a tanítványai és a kollégái. Utoljára három éve találkoztunk legutóbbi izsevszki utam alkalmával. Még akkor is mindennap bejött a tanszékére és ugyanolyan kedvesen fogadott, mint korábban. Tarakanov halála nagy vesztesége az udmurt tudományos életnek, de vigasztal bennünket az a tudat, hogy tovább él műveiben és tanítványaiban.

Csúcs Sándor

*

Állampolgári-hazafias nevelés Oroszországban⁴

2001-ben Oroszország kormánya a következő okokra hivatkozva hozta létre az „Oroszországi Föderáció állampolgárainak hazafias nevelése” című állami programot:

„Az utóbbi idők eseményei igazolták, hogy a gazdasági dezintegráció, a társadalmi differenciálódás és a szellemi értékek devalválódása negatív hatással voltak az oroszországi társadalmi csoportok és korosztályok többségének közösségi tudatára, és jelentősen csökkentették az oroszországi kultúra, művészet és oktatás nevelő hatását, melyek pedig a hazafiság formálásnak legfontosabb faktorai. Társadalmunk hagyományos oroszországi hazafias tudata egyre inkább halványodik. Ezek az objektív és szubjektív folyamatok nemzeti kérdéssé éleződtek. A hazafiság a

⁴ Jelen cikk bővített változata a Pro Minoritate 2014/Őszi számában olvasható „Az új lendület – Állampolgári-hazafias nevelés Oroszországban” címmel.

nacionalizmusban született újjá. Sokakban elveszett az internacionalizmus eredeti jelentése. A közösségi tudatban széles teret nyert a közöny, az egoizmus, az individualizmus, a cinizmus, a cél nélküli agresszivitás, valamint a tiszteletlen viszonyulás az államhoz és a társadalmi intézményekhez. A katonai és állami szolgálat presztízse egyre csökkenő tendenciát mutat.”⁵

Az idézetben felsorolt problémák megfékezésére a kormány egy olyan állampolgári-hazafias nevelés (*grazsdanszko-patriotycseszkoje voszpitanijje*) állami szisztémájának kiépítését tűzte ki célul, melyben a lakosság, főként a fiatalabb generációk hazafiaságának, országra való büszkeségének és állampolgári tudatának formálása történelmi értékekre és Oroszországnak a világban betöltött szerepére alapozva valósul meg, „célja [pedig] hogy új lendületet adjon a nemzet morális fejlődéséhez és egy egységes állampolgári társadalom kialakításához Oroszországban.”⁶ Mindez a fentebb is említett állami program keretei között valósul meg, mely mindezt három ötéves periódust ért meg 2001 és 2005, 2006 és 2010 valamint 2011 és 2015 között.⁷

A három ötéves terv folyamatos növekedést mutatott mind a költségvetést, mind pedig a rendezvények számát illetően, valamint a feladatok jellege is változott a programok eredményeinek és az adott politikai körülményeknek megfelelően. Mivel állami programról van szó, elsősorban minisztériumok, a föderális szubjektumok kormányzatai és végrehajtó szervei, állami fenntartású vagy támogatottságú szervezetek, egyesületek vesznek részt a megvalósításban.⁸ 2001 és 2005 között a kormány összesen 130,8 millió oroszországi rubelnek megfelelő összeget különített el erre a célra, melyet a következő öt évben háromszorosára, 378,05 millióra, az utolsó periódusban pedig 596,75 millióra növelt. A költségvetés periódusonként változott, de az Oktatási, a Védelmi és a Kulturális Minisztérium, illetve az azokhoz tartozó államtitkárságok mindhárom perióduson keresztül jelentős összegekért voltak felelősek. Feladataik számát tekintve is ezekre a minisztériumokra hárult a kivitelezés orozslánrésze, kiegészülve az ún. Roszvojenctr, az Oroszországi Állami Katonai Történelmi-Kulturális Központ munkájával. A Roszvojenctr mindvégig komoly szerepet tölt be a programban, hiszen az 1997-ben alapított, állami katonai történelmi-kulturális központként működő intézmény az állampolgári-hazafias nevelés egészének összefogásáért, a kapcsolódó szervezetek és központok koordinálásáért felelős mind a mai napig.⁹

⁵ Posztanovlenijje Praviteljsztva RF ot 16 fevralja 2001 g. N 122 „O goszudarsztvennoj programme „Patriotycseszkoje voszpitanijje grazsdan Rosszjiszkoj Fegyercii na 2001–2005 godü”, <http://zakonbase.ru/content/base/42139>, (letöltés ideje: 2014. 07. 24.)

⁶ <http://gospatriotprogramma.ru/the-concept-of-patriotic-education-is-the-basis-of-the-state-program/the-concept-of-patriotic-education-of-citizens-of-the-russian-federation.php>, (letöltés ideje: 2014. 07. 29.)

⁷ A programtervezetek elérhetők a program hivatalos honlapján: <http://gospatriotprogramma.ru/index.php>, valamint a <http://zakonbase.ru/> oldalon.

⁸ Az Orosz Pravoszlav Egyház minimális szerepvállalása a programban az állam- és nemzetépítés más aspektusairól is árulkodik, azonban itt nincs módom ezeket részletesebben kifejteni.

Az első öt év feladatai jellegüket tekintve hat nagyobb csoportba kerültek: (1) jogi és szabályozási keretek módosításai, a program kivitelezéséért felelős állami intézmények (2) munkájának és (3) struktúrájának fejlesztése, (4) a médiára tett állami nyomásgyakorlás a hazafiság propagandájában, (5) a kapcsolódó egyesületek és szervezetek tevékenységének koordinálása és (6) a hazafias nevelés tudományelméleti és módszertani alapjainak fejlesztése. Mivel az első öt év nem hozta meg a kívánt eredményeket, ezért a második öt évben a hazafias nevelés módszertani alapjaira, a harmadik évben pedig a katonai életre való felkészítésre fektettek nagyobb hangsúlyt.

Am ez a besorolás csak részben tükrözi a feladatok sokszínűségét és jellegét. Számtalan művészeti és háborús sport rendezvény¹⁰, illetve különböző témájú versenyek kerültek megrendezésre elsősorban fiatalok számára. Módszertani konferenciákat, szemináriumokat és kerekasztal-beszélgetéseket szerveztek, melyek eredményeit különböző kiadványokban jelentették meg. Múzeumi kiállításokat és veterántalálkozókat rendeztek, számos történelmi évfordulóról megemlékeztek, számítógépes programokat és játékokat fejlesztettek, történelmi kutatómunkát folytattak a vonatkozó kérdésekben, és még hosszan lehetne folytatni a sort.

A program egészét nagymértékben áthatja az állami emlékezetpolitika. A hivatalos történelmi emlékezetre épülő események – értem ezalatt az évfordulókat, megemlékezéseket, emlékműállításokat, történelmi témájú kiállításokat, rendezvényeket, kutatómunkát, könyvkiadást, konferenciát, számítógépes adatbázis létrehozását stb. – a tervezet körülbelül 50%-át teszik ki sajtó számításaim szerint, amelynek pedig 80%-a kapcsolódik valamilyen háború, elsősorban a Nagy Honvédő Háború emlékezetéhez. Ez a tendencia nem csupán a hazafias nevelés történelmi alapjait és hagyományait kívánja szélesíteni, de ideológiai hátteret is jelent a katonai nevelés és kötelező sorkatonaság intézményeinek. A Nagy Honvédő Háború emlékezete mintegy szovjet örökségként a dicső múlt¹¹ és a nemzetépítés szerves része maradt az Oroszországi Föderációban is, hiszen „a háború során elszennvedett események minden egyes ember életére hatottak, ez pedig a megváltás és összetartozás kollek-

⁹ A központ honlapja az alábbi linken érhető el: <http://www.rosvoencentr-ri.ru/>, (letöltés ideje: 2014. 07. 26.)

¹⁰ A háborús sport széles értelemben vett kategóriájába minden küzdősport beletartozik, szűkebb értelemben pedig a légi, szárazföldi és tengeri terepekre szervezett háborús öttusákat és triatlonokat sorolják ebbe a sportágba. A légi versenyeken repülési készségeket mérnek elsősorban, amely kiegészül úszással, vívással, kosárlabda-tesztel és akadályversennyel. A szárazföldi változat során több kombináció is létezik, melyeket az úszás, a vívás, a kosárlabda-teszt, az akadályverseny, a lövészet különböző fajtái, a gránátdobás és a versenyfutás sportágaiból válogatva állítanak össze. Végül a háborús tengeri változat öt túsáját az akadályverseny, a túlélési verseny, az úszás, a tengeri gyakorlat és a kétéltű-jármű verseny alkotják. Forrás: minsport.gov.ru/sport/podgotovka/Pravila_VoenPriklSport_150411.doc, (letöltés ideje: 2014. 08. 11.)

¹¹ Vö.: Forest, Benjamin – Johnson, Juliet: Unraveling the Threads of History: Soviet-Era Monuments and Post-Soviet National Identity on Moscow, *Annals of the Association of American Geographers*. 92 (2002): 3: 524–547. p.

tív tudatában egyesítette őket.”¹² A fasiszta¹³ Németország felett aratott győzelem és a Haza megvédése erkölcsi fölényrel ruházott fel minden honvédőt, így az oroszországi patriotizmus megtestesítője is a Nagy Honvédő Háborúban harcolt katona lett.¹⁴ A Nagy Honvédő Háború emlékezete azonban nem egyszerűen témája a program rendezvényeinek. Az öt éves programok mindegyike a háború jubileumában csúcspontot ér el: az első a 60., a második a 65., a harmadik pedig a 70. éves évfordulóban. Az öt éves periódusok gyakorlatilag előkészítik és felvezetik a soron következő jubileum nagyszabású ünneplését, amely előkészítés egyaránt jelenthet szervezői háttérmunkát, de iskolai emlékműsorok versenyének selejtezőit is. A háború emlékezete így folyamatos periodizálást és keretet ad a programnak és a hazafias nevelés ideológiai hátterének is.

Noha a Nagy Honvédő Háború számít a nemzeti történelem csúcspontjának, a többi háború is megjelenik a patrióta nevelés diskurzusában. A napóleoni hadsereg elleni 1812-es hadjárat szintén honvédő háborúként aposztrofálódik az oroszországi történelemben. 2012-ben, a háború 200. évfordulóján egy teljes tematikus évet szenteltek emlékezetének, amely során kulturális rendezvényeket, ismeretterjesztő órákat és versenyeket szerveztek a diákság számára, a média és sajtó pedig a témában releváns műsorokkal és cikkekkel adózott a honvédők emlékének. A szovjet–afgán háború, a kaukázusi konfliktusok vagy olyan csaták, mint az 1938-as Haszan-tavi ütközet szintén részét képezik a hazafias neveléshez kapcsolódó megemlékezéseknek,¹⁵ az ott elesettek hősként állítanak követendő példát a tanulók elé, a frontról hazatért katonák pedig a veteránok sorába beállva adják át tudásukat a felnövekvő nemzedékeknek. Végül pedig az is említésre méltónak számít, hogy a programok költségvetésének egy jelentős részét a Védelmi Minisztérium és a Roszvojenctr, azaz az Oroszországi Állami Katonai Történelmi-Kulturális Központ felügyeli, vagyis olyan szervek, melyek többek között a katonai életre való nevelésért felelősek.

Következésképpen a háborúban tanúsított hősiesség és a harcra való felkészültség nem egyszerűen velejárja az oroszországi hazafiságnak, de annak tulajdonképpen a kvintesszenciája. A hőskultusznak és a veteránok munkájának fényében a háborús „hősiesség egy átadási folyamat tárgyaként jelenik meg, olyan értéként, melyet elsajátításán keresztül lehet megőrizni. Az átadási lánc elején azok a katonák állnak, akik tettekkel bizonyították hősiességüket, a végén pedig azok a felnövekvő generációk, akik ennek az értéknek örökösei, ezáltal leen-

¹² Wood, Elizabeth A.: Performing Memory: Vladimir Putin and World War in Russia, *The Soviet and Post-Soviet Review* 38 (2011): 2: 172–200: 175. p.

¹³ A hitleri Németország az oroszországi történelmi diskurzusban és a mindennapi nyelvhasználatban egyaránt fasiszta, nem pedig nemzetiszocialista hatalomként aposztrofálódik.

¹⁴ Mácsai Boglárka: A Kis Haza. Iskolamúzeumok Baskortosztánban. In: Böhm Gábor–Fedeles Tamás: *Mesterek és Tanítványok. Tanulmányok a bölcsészettudomány területéről*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs: 2014: 35–54.: 50. p.

¹⁵ Ebben a sorban az I. világháború emlékezete mindeztől marginálisnak tekinthető, ám a háború 100. éves évfordulóján újabb politikai értelmezések jelentek meg, illetve az emlékezetben betöltött szerepe is fajsúlyosabb lett. Vö.: <http://kremlin.ru/news/46385>, (letöltés ideje: 2014. 08. 03.)

dő fenntartói és őrzői.”¹⁶ Ezáltal a háborús hősiesség hagyományként, még hozzá oroszországi hagyományként értelmeződik, ami a hazafi és a jó állampolgár legfontosabb jellemvonásának számít.

A Haza szolgálata azonban más módokon is megnyilvánulhat. Mint az olvasható a bevezetés indító idézetében, „sokakban elveszett az internacionalizmus eredeti jelentése” Oroszországban. Ehhez a fogalomhoz kapcsolható minden olyan kifejezés, mint a népek barátsága, a szláv népek barátsága, a multiethnicitás mint érték, etnikai és vallási tolerancia vagy türelem. Azonban a fogalom marxista-leninista értelmezése, melyben a hangsúly a világ proletárjainak szolidaritására került, mára már elhalványult, az osztályelmélet helyét pedig az etnikumokban és nemzet(ek)ben való gondolkodás vette át.¹⁷ A modern értelemben vett internacionalizmus a nemzetköziséget, különböző nemzetek és etnikumok egyazon ügyért való összefogását és békés együttélését jelenti a mai Oroszországban. Ezek az értékek léptenyomon előkerülnek a programtervezetekben, tanulmányokban és módszertani kiadványokban, céljuk pedig egygyé gyúrni Oroszország soknemzetiségű nemzetét, s az abból fakadó ellentéteket és feszültségeket megszüntetni. Ebből kifolyólag az oroszországi hazafiság markánsan elhatárolódik a nacionalizmustól és a szeparatizmustól, de a kozmopolitanizmus is idegen tőle, hiszen az a Hazához való kötődés hiányával azonosítható.¹⁸

Mindezek az értékek, a Haza feltétel nélküli szeretete és védelme, az állam és a törvény tisztelete, a hősiesség illetve az internacionalizmus és tolerancia a patriotizmus mindent felölelő fogalmában egyesülnek. Az értékek füzére egyrészt képes igazodni az állam és nemzet aktuális érdekeihez, másrészt lehetőséget nyújt arra, hogy mindig az éppen legkívánatosabb érték kerüljön kidomborításra. Így a patriotizmus olyan ideológiai készlet is egyben, amely bármikor alkalmazható politikai célok kiszolgálására és legitimálására egyaránt.

Következésképpen az oroszországi hazafiság politikai fogalma¹⁹ olyan politikailag kontrollált értékrendre épülő, állampolgári érdekközösség-struktúrának tekinthető – Losonczy Anna szavaival élve –, amely békeidőkben az internacionalizmus,

¹⁶ Mácsai Boglárka: Civil vallás a posztsovjet Oroszországban, In: Landgraf Ildikó–Nagy Zoltán (szerk.): *Az elkerülhetetlen. Vallásantropológiai tanulmányok Vargyas Gábor tiszteletére.* L'Harmattan: Budapest, 2012: 209–243: 217. p.

¹⁷ Továbbá az internacionalizmus eszméje megfelelő ideológiai alappal szolgálhat az oroszországi külpolitika eurázsianista irányaihoz is.

¹⁸ Fontos megjegyezni, hogy az oroszországi, *rosszjszjkij* kép mögött az orosz nacionalizmus „oroszországosított” változata is megbújik. Az Orosz Pravoszláv Egyház szerepvállalása, a militarista hagyományok, az állam által preferált kulturális kifejezés- és ábrázolási módok stb. mindenekellett az orosz (értsd: etnikai) kultúra tradícióit követik, a nyelvhasználatról nem is beszélve. E tanulmány célja azonban nem az oroszországiság és a hazafiság fogalmának teljeskörű értelmezése, hanem a hazafias nevelés programján keresztül kommunikált kép elemzése, amely hivatalosan elhatárolódik az orosz nacionalizmus minden formájától.

¹⁹ A hazafiság mint terminus definiálása során fontos szétválasztani és külön kezelni a nacionalizmus fogalmától, mivel noha azok talán közös tőről fakadnak, mégis különböző gondolkodásmódokat, értékeket és tevékenységeket jelölnek. Mindkét magatartásminta egy erős nemzeti identitásból fakadó érzelmek eredménye, különbségük törekvéseikben és a másikhoz való viszonyban rejlik. A patriotizmus középpontjában a haza szeretete, védelme és az érte végzett szolgálat áll, nem pedig a másokkal szemben érzett szuperioritás és társadalmi kirekesztés.

a toleráns együttélés és együttműködés, háborús időkben pedig a háborús hősiesség hagyományában ölt kulturális formát. Ez a hazafias magatartásminta magába foglalja az állampolgári szellemiség, az államhoz való hűség és politikai lojalitás, az azzal szembeni tisztelet és engedelmesség, azaz az állami apparátus megkérdőjelezhetetlenségének tartalmait is. Jó állampolgárnak és hazafinak lenni pedig annyi, mint azonosulni az állam, pontosabban a kormány érdekeivel, és azokat hűen szolgálni békés és háborús időkben egyaránt. Ebben a kontextusban a Haza is az a politikai terület, amit az állam annak tekint: ami fennhatósága alá tartozik, vagy amelyet hatalma alá kíván vonni.

Az állampolgári-hazafias nevelés célja, hogy mindezeket a gondolatokat és ideológiákat hatékonyan közvetítse a lakosság, elsősorban a fiatalok számára, hogy Oroszország egysége, hatalma és jövője maradéktalanul biztosítva legyen.

Mácsai Boglárka

Személynévtani témájú dolgozatok a finn egyetemeken

A finn egyetemeken számos szakdolgozat és doktori disszertáció készült az utóbbi években, melyeknek színvonala megüti a tudományos publikációkét, mégis igen lassan vagy egyáltalán nem kerülnek be a nemzetközi (és a magyar) tudományos vérkeringésbe, elsősorban amiatt, hogy finn nyelven íródnak. Örvedetes módon – népszerűsítő jelleggel ugyan – számos finn kiadványban és fórumon megjelennek róluk szóló ismertetések, azonban a szelekció igencsak önkényes: nem kifejezetten a tudományos hasznosság a mérce, hanem elsősorban a közérdeklődésre számot tartható témákat választják ki.

A finn névkutatók jellemző sajátja, hogy előszeretettel használják a szakdolgozatok eredményeit vagy forrásként összegyűjtött anyagát. Az Ainiala–Saarela–Sjöblom-féle *Nimistöntutkimuksen perusteet* [A névkutatás alapjai] című monográfia szakirodalom-listájában például csaknem félszáz szakdolgozat (pro gradu-tutkielma) szerepel, melyeknek a szerzők a névanyagát használták vagy eredményeiket idézték.

Úgy vélem, mindenképpen hasznos ezeket a nyomtatásban meg nem jelenő dolgozatokat áttekinteni és kiemelni közülük a magyar vonatkozásúakat vagy az esetleg magyar kutatók számára is használhatókat. Jelen válogatásom is önkényes némileg, ugyanis kifejezetten saját kutatási területemhez kapcsolódik: az alábbiak-

ban bemutatok néhány, az utóbbi években készült (2008–2013), személynévtani témájú (Interneten elérhető, de más formában általában eddig nem publikált) szakdolgozatot, melyek összegyűjtött és feldolgozott névanyaguk miatt érdemelnek figyelmet, végül pedig egy disszertációt emelek ki, mely nem személynévtani témájú ugyan, de újszerű módszertana és formai újításai miatt nagy jelentőségű.

1. A Helsinkii Egyetemen írta névtani témájú szakdolgozatát Maija Sartjärvi (Aija ja Meija, Anja ja Minja. Kaksitavuisten *ija-* ja *nja*-päätteisten naistennimien yleistyminen ja suosionvaihtelu [Aija és Meija, Anja és Minja. Kétszótagú *-ija* és *-nja* végződésű női nevek elterjedése és népszerűségének változása], 2011). A szerző megállapítja, hogy a finnben igen gyakori *-ija* végű (pl. Eija, Maija, Raija) és *-nja* végű (pl. Pinja, Ronja, Tanja) keresztnévek szerkezete és viselkedése tipikussá vált (ezeket ún. Aija- és Anja-típusnak nevezte el), és más hasonló szerkezetű nevek kialakulásához is mintául szolgálnak. Vizsgálja, melyik lehetett ezek közül az elsőként kialakult név, a többi mintája, mikor voltak ezek a legnépszerűbbek, illetve hogyan változik egymáshoz viszonyított népszerűségük.

Összesen 46 *Aija*- és 66 *Anja*-típusú nevet vizsgált. A nevek változását ötévenkénti időszakokban vizsgálja 1870 és 1999 között, míg a 2000 és 2009 közötti időszakot évenként tekintette át. Megállapítja, hogy a vizsgált névtípusok az 1800-as évek közepén kerültek be a finn névanyagba; a leggyakoribbak az 1900-as évek közepén voltak, amikor is csaknem minden tizedik lány *Aija*-típusú nevet kapott.

A dolgozat értékeit mutatja, hogy átdolgozott formában az egyik legfontosabb finn nyelvészeti folyóiratban, a *Virittäjässä* is megjelent *Kahden etunimityypin yleistyminen ja suosionvaihtelu* [Két keresztnévtípus elterjedése és népszerűségének változása] címmel (117: 44–69).

2. Az utóbbi időben több olyan szakdolgozat is született, mely a finn keresztnévek konnotatív jelentésével, a nevek keltette asszociációkkal foglalkozik. Saara Pirkola a Jyväskyläi Egyetemen írt erről a témáról (*Etunimien herättämät mielikuvat* [Keresztnévek keltette asszociációk], 2012). A szerző leginkább arra kíváncsi, vajon az egyes nevekhez kapcsolódó képek mennyire tekinthetők általánosnak, illetve honnan erednek. A kérdőívére válaszolók a vizsgált neveket a következőképpen minősíthették: szép, csúnya, zavaró, vidéki(es), városi(as), finn, nemzetközi, időtlen, divatos, régies.

A szerző az Eero Kiviniemi által a jelenségre kialakított fogalmat (*siyumielle* 'konnotáció') használja, és a névhez kapcsolódó nyelven kívüli és belüli konnotációkról beszél. Megállapítja, hogy a nyelven kívüli hatások igen jelentősek a nevekhez kapcsolódó konnotációk kialakításakor, s ezek nagyban befolyásolják a névválasztást, tesznek egy-egy nevet divatossá, mint például a dolgozat születésének évében az *Omni*-t. A kedveltséget nyelven belüli okok is magyarázhatják, pl. a név hangzása, szerkezete, esetleg a szlengben meglévő jelentése. Ezzel magyarázza az *Yrjö* név használatának visszaszorulását is. Ennek a keresztnévnek ugyanis a finn szlengben 'hányás' közszoói jelentése alakult ki, sőt igeiként *yrjöä*

alakban ('hányni') és igeiként is (*yrjöttävä* 'undorító') is használatos, s ezek mindegyikéhez negatív konnotáció társul.

A Tamperei Egyetemen készült 2009-ben *Heli Roos Pieni ja pippurinen, kiero-kin ehkä. Etunimistä syntyyvät mielikuvat* [Kicsi és csipkelődő, alattomos is talán. Keresztnévek keltette asszociációk], 2009] című dolgozata. Ez leginkább azoknak lehet segítségére, akik kifejezetten egyes finn keresztnévekhez kapcsolódó asszociációkra, konnotációkra kíváncsiak, hiszen a szerző adatközlőitől a *Touko, Daniel, Ilona, Sylvi, Lumi, Ukri, Väinö, Annemari, Susi, Pirkko, Jorma, Nea, Laura, Valtteri, Kaisa-Leena, Ville, Angelica, Maliina* és az *Antinpoika* névhez kapcsolódó véleményüket, benyomásait kérdezte. (A címben szereplő véleményt egyébként egy adatközlő az *Ella* névről mondta.)

„A név elmond mindent” – ez a sokatmondó címe **Jaana Inkeri Heinonen** dolgozatának (*„Nimi kertoo kaiken”. Keskisuomalaisten henkilönnimiin liittyvät stereotyyppiä* [Közép-Finnországi személynevekhez kapcsolódó sztereotípiák], Joensuu, 2008), melyben a szerző elsősorban azt vizsgálja, miből táplálkoznak a keresztné- és családnevek együtteséhez kapcsolódó sztereotípiák, és mennyire tarthatók egyénieknek vagy inkább általánosíthatók-e. Kérdőívében rákérdezett az 50 vizsgált névhez (pl. *Aino Haapasaari, Ville-Veikko Mäkilä, Iida Karhu, Emma Korhonen, Ritva Orava, Joonas Koivisto*) a válaszolók tudatában kapcsolható életkorra, lakóhelyre és iskolázottságra, és megállapította, hogy a nevek egy részéhez erőteljes sztereotípiák kötődnek, melyek az előbb felsoroltakon kívül a névviselő életmódjára, családi hátterére, mentális képességeire vonatkoznak.

3. A *Koppava kreivi ja vanha ukonrahjäke. Sukunimien herättämät mielikuvat* (A gögös gróf és a rozoga vénember. Családnevek keltette asszociációk, 2013) című dolgozat azért is érdemel figyelmet, mert az utóbbi években Magyarországon is fókuszba került a családnevek vélt vagy valós jelentése, illetve a hozzájuk kapcsolódó konnotáció kutatása (pl. Farkas Tamás: A családnevek konnotációjáról. Névtani Értesítő 26 [2004]: 49–57). Ehhez az irányhoz kapcsolódik **Essi Järvinen** is, mikor a családnevek keltette benyomásokat, képeket és azok névváltoztatásokra tett hatását vizsgálja.

A konnotációkat az adatközlők családnévről alkotott véleménye alapján elemzi. Vizsgálja az életkor hatását is a családnevek megítélésére: igyekszik feltérképezni, hogy a különböző korú véleményezők (diákok és nyugdíjasok) milyen hasonlóságokat és különbségeket említenek ugyanazokkal a nevekkel kapcsolatban. 108 adatközlő véleményét kérte 28 családnévről. Rákérdezett a legkedvesebb, illetve legkevésbé szimpatikus családnévre, valamint arra is, megváltoztatná-e az adatközlő a saját családnévét, és ha igen, mire. Fiatalabb válaszolói a legkedveltebbnek az *Elo*, az *Aaltonen* és a *Hiidenheimo*, legkevésbé kedvesnek a *Nännimäinen*, *Suoyrjö* és a *Jortikka* neveket tartották. A családnévről kialakított konnotációk jelentős része szubjektív, de bizonyos részük jól körülírható, több adatközlőnél is megjelenik. Megfigyelése szerint a negatív konnotáció egyértelműen és nagymértékben hozzájárul a családnév megváltoztatásához.

4. **Maria Sarhema**a a Jyväskyläi Egyetem nyelvi tanszékén készült szakdolgozatában (*Etuimien appellatiivistuminen suomalaisissa ja unkarilaisissa slangiyhdyssanoissa* [Keresztnevek köznevesülése finn és magyar összetett szlengszavakban], 2012) csaknem 250, kifejezetten a szlengből származó finn és magyar összetett szóban vizsgálja a keresztnevek köznevesülését. Vizsgálatait olyan közszavakon végzi, melyeknek elő- vagy utótagja köznevesült keresztnév.

Jelentéstani szempontból azt vizsgálja, mi motiválja a nyelvhasználót a köznevesült alak összetételben való használatára, másrészt dolgozatának az is célja volt, hogy meghatározza, milyen jelentéseket kap a keresztnév a szlengszó részeként, illetve milyen jelentéstípusokba sorolhatók a vizsgálatba vont szlengszavak. A két nyelvből vett példák egy része tökéletesen összevethető jelentésanilag, pl. *isoiita* (< *iso* 'nagy', *Iita* 'női keresztnév'), *lólujza* 'magas, nagy termetű nő'.

A vizsgálatok bebizonyították, hogy ha ugyanaz a keresztnév a szó előtagja, akkor szemantikailag is összetartozóak, pl. *marttaikäinen* (< *Martta* 'női keresztnév', *ikäinen* 'korú' = 'középkorú, szó szerint Márta-korú'), *marrtakengät* (< *kengät* 'cipő'; azaz 'főleg idősebb nők által viselt vastag, erős cipő'); ha viszont az utótag a köznevesült alak, akkor általában nincs kapcsolat az alakok között. A finn adatokban leggyakrabban előforduló férfi keresztnevek: *Jussi*, *Kalle*, *Matti*, *Mikko* és *Ville*, pl. *turvejussi* 'falusi' (< *turve* '(réti) föld'), *ovimikko* 'portás' (< *ovi* 'ajtó').

További megfigyelése, hogy mindkét nyelvben befolyásolja a szó szerkezetét az, hogy milyen név közszoói származéka szerepel benne utótagként, ugyanis gyakoriak azok az összetételek, melyek elő- és utótagja alliterál, pl. *maamatti* 'vidéki, falusi' (< *maa* 'föld, vidék', *Matti* 'férfi keresztnév'), *kylmäkalle* 'emberi test' (< *kylmä* 'hideg', *Kalle* 'férfi keresztnév'), *mázsamanci* 'kövér nő', *kottakata* 'énektanárnő'.

5. Végül egy formai újszerűsége miatt is figyelemre méltó doktori disszertációt mutatok be (*Kulkine.net – Tutkimus epävirallisista kulkineennimistä* [Tanulmány a nemhivatalos járműnevekről. www.kulkine.net]). A szerző különleges névtípust (a járművek nem hivatalos neveit) és különleges formát is választott 2013 augusztusában megvédett doktori dolgozatához, mert bár a Jyväskyläi Egyetemen elméletileg 1990 óta van rá lehetőség, ez volt az első kizárólag interneten, digitális formában publikált bölcsész disszertáció.

Dolgozatában **Janne Seppälä** körülbelül 4000 nem hivatalos járműnevet vizsgál, melyeket netről, újságokból és kérdőívek segítségével gyűjtött össze (adatbázisa elérhető a dolgozat honlapjáról). Ebben a gyűjteményben személyautók gyakori és szórványosan előforduló, egy-egy ember által használt becenevei is szerepelnek. A szerző célja, hogy több nézőpontból is bemutassa a nem hivatalos járműnevek alakulásmódját, jelentéstípusait és használatát.

A funkcionális-szemantikai vizsgálatok a nevek szerkezetén és alakulásmódján kívül felfedik azt is, milyen motivációi vannak a névadásnak, és általában milyen típusú járműveknek alakul ki nem hivatalos neve. Vizsgálatai szerint a járművek hivatalos nevéből kialakult változatok körülbelül fele pozitív töltésű becenév vagy negatív töltésű gúnynév. A semleges nevek általában az autómárka nevéből jönnek létre (*Volkari*, *Mersu*, *Mitsu*, *Alfa*). Ilyen esetekben szerkezeti szempontból a

-*kka*, -*u* vagy az -*ari* végződés a tipikus. A szerző szerint elképzelhető, hogy ezek a női nevek (*Aija*, *Eija*, *Saija*, *Seija*) hatását is mutatják.

A nevek körülbelül felének van valamilyen mellékjelentése, ezek általában nem semlegesek. A szerző gyűjtésében szerepel pl. Mazda jelentésben a *Maksalaatikko* 'rakott máj', IH típusú traktor nevéként az *Ikuinen Harmi* 'Örökös Bosszúság', a Toyota Carinából pedig *Kaarina* vagy *Korina* lesz. Sok esetben egyszerűen lefordítják a tulajdonosok az autó nevét, így lesz a Cherry beceneve *Kirsikka* 'Cseresznye', a Thunderbird-ből pedig *Ukkoslintu* 'Villámmadár'.

A szerző azt is vizsgálja, milyen tulajdonság alapján adnak a tulajdonosok nevet a járműveknek. A legfontosabb a kinézet (*Kupla* 'buborék' [Volkswagen Type 1, Beetle], *Kotikarry* 'talicska' [Mercedes Benz]), a szín (*Sinisorsa* '(kék) vadkacsa'), ritkábban más külső tulajdonság is (*Johtotähti* 'jeladó' [Mercedes Benz], *Pahvi-auto* 'kartonautó' [Trabant, vö. m. *papírjaguár*, *papírferrári*], *Torahammas* 'agyar' [Volvo S40]). Fontos elnevezési szempont a használhatóság (*Maantientukko* 'országúti szalmacsutak' [Fiat 600], *Kivireki* 'kőszánkó' [Volvo 144], *Huurrepurkki* 'fagyott korsó' [Nissan Micra], vagy a valódi vagy kitalált használó (*Elviscädi*). A jármű eredete, múltja is fontos elnevezési szempont: *Tshernobiili* [Lada], *Hitlerin kosto* 'Hitler bosszúja' [Volkswagen Type 1, Beetle], *Der Panzerwagen* 'páncélautó' [Mercedes-Benz W140].

Figyelmet érdemel, hogy a szerző az adatai között kétféle alapkeresési és ötféle szempontú részletes keresési lehetőséget nyújt az adatbázisában. A 4000 adat közül kereshetünk az elnevezett jármű típusa, eredeti neve, névadási motivációja, a többletjelentés típusa és a másodlagos név alapján is.

Takács Judit (Debrecen)

✱

Történetek a múltból

Finn szerzők a Könyvfesztiválon

Az utóbbi években rendszeresen szerepelnek finn szerzők a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál programsorozatában. Külön kiemelendő az északi országok 2012-es díszvendégsége, melynek során két népszerű gyermek- és ifjúsági szerző, Timo Parvela és Seita Vuorela, valamint Satu Taskinen elsőkönyves író képviselte személyesen Finnországot, továbbá a tavalyi év, amikor a fesztivál díszvendég írója, Sofi Oksanen mellett két másik Finlandia-díjas alkotóval, Rosa Liksommal

és Ulla-Lena Lundberggel, valamint az elsőkönyves Pauliina Rauhalával találkozhatott a közönség. Az idén 22. alkalommal megrendezett eseménysorozat keretében két finn szerző látogatott Budapestre: Kjell Westö és Tommi Kinnunen.

Kjell Westö (sz. 1961)

Kjell Westö a kortárs finn irodalom, azon belül is a svéd nyelvű próza egyik legismertebb és legelismertebb alkotója. Írói pályáját költőként kezdte az 1980-as években, később a novella műfaja felé fordult, majd a szélesebb körű népszerűséget nagy ívű regényei hozták meg számára. Utóbbiakban a személyes sorsok mellett a történelmi háttér is fontos szerepet kap, legyen szó akár a régebbi, akár a közelmúlt felvázolásáról. Több regényében – így az 1996-os *Drakarna över Helsingfors* ('Sárkányok Helsinki felett'; finnül *Leijat Helsingin yllä*, ford. Arja Tuomari) és a 2000-es *Vådan av att vara Skrake* ('Veszélyes Skrakénak lenni'; finnül *Isän nimeen, 'Apám nevében'*, ford. Katriina Savolainen) című alkotásában – egy-egy család különböző generációinak fókuszában mutatja be a változásokat.

Westö most annak apropóján látogatott a Budapesti Könyvfesztiválra, hogy idén tavasszal két regénye is megjelent hazánkban: a *Där vi en gång gått* (2006, finnül *Missä kuljimme kerran*, ford. Katriina Savolainen) Ahol egykor jártunk címmel Papolczy Péter, a *Hägring 38* ('Déliab 38', 2013, finnül *Kangastus 38*, ford. Liisa Ryömä) pedig *Déliab* címmel Jávorszky Béla fordításában. A két mű több tekintetben szorosan összekapcsolódik – a személyes sorsok ábrázolásán át ezekben is korrajz tárul az olvasó elé, ráadásul az 1938-ban játszódó *Déliab* gyakorlatilag azon a ponton folytatja a történelmi, politikai közeg bemutatását, ahol a nagyjából három évtizedet átölelő *Ahol egykor jártunk* abbahagyja –, ugyanakkor a szereplőket és a cselekményt tekintve egymástól független, elbeszélői technikájukban is eltérő alkotásokról van szó.

Mindkét regény a XIX–XX. század fordulóján, még a „boldog békeidők” korszakában született generációt állítja a középpontba, melynek fordulatokkal teli sorsa elmondása szerint különösen foglalkoztatja a szerzőt. Ez az a nemzedék, mely a béke és a gazdasági fellendülés időszakában született, majd tizen-huszonévesen kénytelen volt megtapasztalni a háborút – az első világháborút, valamint Finnországban a polgárháború pusztítását –, amit az 1920-as évek virágzása követett, később pedig még szintén erejük teljében, harmincas-negyvenes éveik fordulóján érte őket a második világháború kirobbanása. Az 1943-as epilógust leszámítva 1905 és 1938 között játszódó *Ahol egyszer jártunk* igen népes szereplőgárdát állít elé, mely egyszerre Finnország (elsősorban Helsinki) svédajkú finn közösségéről is keresztmetszetet ad: a különböző társadalmi rétegekből származó szereplők sorsára a történelmi események is részben eltérő módon hatnak, ám közös bennük, hogy az 1918-as polgárháború – melyet a főszereplők többsége igen fiatalon él át – döntő módon befolyásolja életüket. A fontosabb karakterek között szerepel az előkelő családból származó, kételyeivel vívódó fényképész, Eccu Widing és barátja, a szintén a felsőbb réteghez tartozó és a polgárháborúban a vörösöket különös kegyetlenséggel kínzó Cedi Lilliehjelm,

utóbbi nővére, a hagyományos szerepkörrel szemben lázadó modern nőt megtestesítő Lucie Lilliehjelm, valamint a munkáskörnyezetből származó tehetséges labdarúgó, Allu Kajander, aki szenvedélyes viszonyba bonyolódik Lucie-val. Ugyanígy főszereplőnek tekinthető azonban maga a város, Helsinki, ahogy arra a regény alcíme és ajánlása is utal: Regény egy városról, és vágyunkról, hogy ki szeretnénk látszani a főből, valamint: Helsinki lakóinak; a holtaknak, az élőknek, a majdaniaknak. A személyes sorsok illetve a politikai és a társadalmi feszültségek mellett a mű ugyanis a finn főváros változását is elének tárja, bemutatva például Helsinki XX. század eleji robbanásszerű növekedését és szerkezeti átalakulását, melyet az ott lakó különböző generációk eltérően éltek meg. Az alkotást megjelenése évében Finnország legrangosabb irodalmi díjával, a Finlandia-díjjal tüntették ki. Magyarul a L'Harmattan kiadó *Valahol Európában* című, a XX. század történelmére reflektáló kortárs európai regényeket közreadó sorozatában olvasható. A kötethez Dalos György írt a cselekményt történelmi kontextusba is helyező utószót.

A *Déliab* cselekménye jóval rövidebb időszakot, mindössze az 1938-as év néhány hónapját öleli át, noha az előzmények bizonyos pontokon – egyes szereplők személyes sorsát valamint a társadalmi feszültségeket illetően is – itt ugyanígy az 1918-as polgárháborúig vezetnek vissza. A szereplőgárda is jelentősen szűkebb: a két főszereplő a negyvenes éveik elején járó ügyvéd, Claes Thune, valamint nemrég felvett irodástája, a nála néhány évvel fiatalabb Matilda Wiik. Mellettük fontosabb szerepet töltenek be Thune barátai, a havi rendszerességgel összeülő Szerdai Klub tagjai, valamint Wiikné öccse, a dzsesszenész Konni. Az elbeszélés keretét egy nyugtalanító rejtély adja: a mindig megbízható, pontos Wiikné egy novemberi reggelen nem jön be munkahelyére, és a telefonhívásra sem válaszol. Thune némi türelmetlen várakozás után aggódva a nő lakásához indul, ám a jelenet csak a regényt lezáró fejezetben folytatódik. A két szakasz között kibontakozó elbeszélés nyolc hónappal korábbról indulva vezet el a végkifejletig, folyamatosan változtatva a két főszereplőhöz kapcsolódó elbeszélői szemszöveget. Thune esetében hangsúlyos szerepet kap egyrészt a szerelem és a barátság terén elszenvedett veszteségeiből fakadó magánéleti drámája, másrészt a kor egyre szélsőségesebbé és nyomasztóbbá váló politikai légköre, mely a Szerdai Klub baráti társaságát is szétzilálja. Matilda rejtéllyel bevezetett sorsához kisvártatva egy újabb baljós talány kapcsolódik: az ezúttal Thune irodájában összegyűlő Klub tagjai között az asszony felismer egy férfit a múltjából, a múltból, mellyel azóta is szakítani próbál. A felismerés azonban egyoldalú marad, és a szóban forgó személyt az elbeszélés az olvasó előtt sem fedi fel nyíltan – így veszi kezdetét az a cselekményszál, mely krimihez illő jelleget kölcsönöz a műnek, és noha az elbeszélés előre haladva egyre inkább sugallja majd a megfjtést, a végső leleplezés a történet végére marad. Ugyanez a szál lesz az, mely a polgárháború borzalmaira rávilágít, mégpedig a vesztes vörösök szemszögéből. Apránként tudunk meg egyre többet Matilda múltjáról, ahogy a traumáról is lassanként nyílik meg az azt elszenvedett áldozat. A személyes és társadalmi-politikai témák összefonódása nemcsak külön-külön a két főszereplő kapcsán érhető tetten, hanem a kettejük közötti viszonyban is előbukkan: kezdeti tárgyilagos munkakapcsolatuk egyre nyilvánvalóbb szimpá-

tiává válik, egymáshoz fűződő viszonyuk ugyanakkor nem mentes az aktuális és a múltbéli események hatásától. A regény azonban nem pusztán a társadalmi-politikai háttér felvázolásával ad korrajzot az olvasó számára, hanem a korszak – finn és nemzetközi – filmsztárjainak, illetve zenei életének megidézésével is, még gazdagabbá téve az összkép mellett egyes szereplők karakterét is. Az alkotás, melyért tavaly az Északi Tanács Irodalmi Díjával jutalmazták a szerzőt, a Széphalom Könyvműhely gondozásában jelent meg magyarul.

Tommi Kinnunen (sz. 1973)

A Budapesti Könyvfesztivál keretében immár 15. alkalommal rendezték meg a kezdő regényírókat felvonultató Európai Elsőkönyves Fesztivált, melyen idén Tommi Kinnunen képviselte Finnországot. A „civilben” középiskolai finn nyelv- és irodalomtanárként dolgozó szerző tavaly igen nagy figyelmet keltett hazájában *Neljäntienristeys* („Négyes útkereszteződés”) című alkotásával, melyet nemcsak a Helsingin Sanomat elsőkönyves díjára, hanem Finlandia-díjra is jelöltek. Noha ezen jelöléseit végül nem váltotta díjra, a nemzetközi érdeklődés is számottevő: a mű fordítási jogai már 14 országban – köztük Magyarországon is – elkeltek.

Kinnunen háromgenerációs családregegyének cselekménye nagyjából száz évet ölel át, négy részében más-más szereplő szemszögéből szöve az elbeszélést. A történet 1895-ben és a távoli Észak egy eldugott sarkába (a meg nem nevezett Kuusamóba) érkező fiatal bábával, Mariával veszi kezdetét. A talpraesett, erős akaratú nő sikerrel küzd meg a kívülről jövőt és az általa mint tanult szülész nő által képviselt elveket mélyen elutasító, konzervatív laestadiánus közösség ellenállásával, és vív ki magának elismert helyzetet és anyagi biztonságot. Függetlenségi vágya ugyanakkor olyan erős, hogy társat sem tűr meg maga mellett – gyermeket is inkább egyedül vállal, mintsem hogy egy nem teljesen egyenrangú kapcsolatot tartson fenn.

Maria lánya, Lahja felnőtt élete anyjához hasonlóan indul, első gyermekét ő is házasságon kívül szüli meg, és szintén eltökélten küzd, hogy egyedülálló nőként biztosítani tudja megélhetését. Lahját azonban anyjától eltérően nem boldogítja ez a sors, ő elsősorban szokványos, a közösség elvárásaihoz illeszkedő életre vágyik: férjre és családra. Ezen vágyának valóra váltását reméli az Onnival kötött házasságtól, és mikor vágyai mégsem teljesülnek be maradéktalanul, hátralévő életében a csalódás okozta keserűség motiválja. Boldogságra vágyó és a boldogulásért macacsul küzdő fiatal nőtől keserű asszonnyá, végül gyermekeit és unokáit irányítani akaró öregasszonnyá vénül, akiből csak időnként tör elő a szeretet, és olyankor sem találja meg igazán családtagjaihoz az utat.

A harmadik szemszög Katariináné, Lahja menyéé, aki irányítani vágyó anyósával szemben kitartóan igyekszik képviselni saját vágyait és értékrendjét, próbál valódi otthon terepíteni a rideg házban. Az élethez és a családhoz való hozzáállását az is jól tükrözi, hogy mindeközben az ellentétéktől és Lahja mesterkedéseitől függetlenül empátiával fordul idősödő, betegséggel küzdő anyósa felé. Kívülről érkezett családtagként nem köti annyira a család múltja, igyekszik is lezárni azt: akár olyan

konkrét lépésekkel, mint hogy a legkisebb változtatást is ellenző Lahjával szembe fordulva a régi éléskamrát modern hűtőszekrényre váltja fel, akár azzal, hogy az elbeszélésben ő lesz az a szereplő, akinek révén a múlt titkai – legalábbis az olvasó előtt – lelepleződnek.

Negyedikként végül Onni szemszöge egészíti ki a történetet. Katariinához hasonlóan ő is kívülről érkezett családtag, és szintén igyekszik tőle telhetően mindent megtenni családjáért, ugyanakkor az ő számára ez meghasonlást, önmagával folytatott küzdelmet is jelent. Vágyik a normális családi életre, akárcsak felesége, Lahja, ám énje másik oldala máshol, másban leli csak meg a boldogságot. Utóbbtól való menekülése jeleként veti bele magát az építkezésbe: a falu legmagasabb, legkiválóbb lakóházát akarja megadni családjának, ám végül egy komor épületet hoz létre, mely hatalmas tereivel elzárja egymás elől a családtagokat – csakúgy, ahogy az elhallgatott dolgok is teszik.

Noha az egyes részek elbeszélése elsősorban az éppen fókuszban álló karakter életére összpontosít, Onni alakja és a hozzá kapcsolódó titok – hol hangsúlyosabban, hol kevésbé hangsúlyosan – mindegyikben megjelenik, ezáltal is egymáshoz fűzve a nagyobb szakaszokat. A történet ezen összetevőjének fontosságát a négy részt közrefogó keret is hangsúlyozza: a nyitó fejezetben a haldokló Lahja képzeletében jelenik meg Onni és egy rejtélyes jelenet, melyre – az elbeszélésben folyamatosan előbukkanó sejtetéseket követően – végül a mű záró fejezetében kapunk nyílt magyarázatot.

A regényből egyelőre három részletet adtak közre magyarul, Huotari Olga fordításában: az Elsőkönyves Fesztivál online is elérhető, egy-egy forrásnyelvi szakaszt, illetve annak angol és magyar fordítását tartalmazó katalógusában, az *Élet és Irodalom* 2015. április 17-i számának mellékletében, valamint a *Lette* folyóirat 2015. tavaszi számában. A teljes mű a L'Harmattan kiadó *Valahol Európában* című sorozatában jelenik meg a későbbiekben.

Európai Elsőkönyvesek Fesztiválja, 2015 – katalógus

<http://www.konyvfesztival.com/2015/kozonsegnek/public/upload/files/elsokonyvesek-2015.pdf> (2015. 5. 28.)

Bába Laura

✱

Egy szelet finnugor világ Pécsen – A XXXI. IFUSCO

Már a jubileumi harmincadik alkalmon is túllépett a Göttingenben alapított International Finno-Ugric Students' Conference (Nemzetközi Finnugor Diákkonferencia). Bár a rendezvényt tavaly – a jeles alkalomnak köszönhetően – az alapító-helyszínen rendezték meg, a 2014-es résztvevők úgy döntöttek, a következő esemény helyszíne Pécs legyen.

Az IFUSCO minden, az uralisztika, finnugrisztika és altudományaik iránt érdeklődő hallgatónak előadási lehetőséget biztosító rendezvénysorozat, amelyet évente más-más helyszínen rendeznek meg. A korábbi helyszínek között, Pécsen kívül, Budapest és Szeged is szerepelt már korábban. Szeged 1995-ben, Budapest 1987-ben, 2004-ben és 2011-ben, Pécs pedig 1998 után idén, 2015. április 16. és 19. között volt a konferencia házigazdája.

A konferencia szervezése

Az IFUSCO egyik fő sajátossága, hogy magát a konferenciát elsősorban nem oktatók, hanem az egyetemhez kötődő hallgatók szervezik. Így a diákok szabják meg a programlehetőségeket, az árakat, vagy azt, hány napig lehetnek részesei a konferenciának az odalátogató vendégek. A támogatásokat, költségeket és egyéb lehetőségeket felmérve mi, pécsi hallgatók, úgy döntöttünk, négynaposra szervezzük a rendezvényt.

Az előkészületek korán, már a 2014. áprilisi, göttingeni döntéskor megkezdődtek, de ténylegesen 2014 szeptemberében kezdődhetett a munka, amikor a nem-pécsi illetőségű hallgatók is a Baranya megyei székhelyen tartózkodtak. Már ekkor elindítottuk a számlázási lehetőségek intézését, a helyszínek felkutatását, illetve a gördülékenyebb kommunikáció érdekében egy email-címet, illetve a Facebook- és weboldalunkat.

Ha tehettük, hetente tartottunk megbeszéléseket, melyeken elsősorban a főszervezők, később pedig már szinte minden segítő részt vett. Megtárgyaltuk a különféle napirendi pontokat, új embereket igyekeztünk keresni, illetve kiosztottuk a titulusokat és a szervezési feladatokat. Felvettük a kapcsolatot többek között nyomdákkal, akik hol a szórólapok, hol pedig a kitűzők (résztvevő és szervezői), a kiadványok (ISBN-számmal rendelkező absztraktkötet és CD), az oklevelek (igazolás a részvételről) vagy az ajándékok (pécsi IFUSCO-emblémás bögre, póló, vászontáska) elkészítésében segítettek nekünk.

Színes programkínálat

Célunk volt, hogy legalább olyan felkészült szervezőgárdává váljunk, és legalább olyan minőséget és színes programkínálatot tudjunk biztosítani a Pécsre látogatóknak, mint amelyben nekünk volt részünk Göttingenben. Így a konferencia-előadások alatt folyamatosan figyeltünk az étel- és italmennyiségre a termekben –

többek között általunk készített szendvicseket, pogácsákat, vizet, üdítőt, kávé, tejet adtunk –, a folyamatos rendelkezésre állásra, illetve a kommunikációra.

Már a jelentkezési lap kitöltésekor jelezni lehetett a különféle igényeket, úgymint az étel- és italérzékenységeket, azt, hogy valaki kér-e segítséget a busz- vagy vasútállomásról a szállásáig való eljutásban, vagy hogy igényel-e bármit az IFUSCO-s relikviák közül. Nem csupán a weboldalon keresztül, de emailben és a Facebookon is folyamatosan elérhetőek voltunk.

A konferencia nulladik napja délután két órakor, a regisztrációval kezdődött, amelyhez a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont vezetősége biztosította a helyszínt. Az ugyanitt megrendezett megnyitó ceremónián a Kónikus Quartett zenélt, a beszédeket Dina Gerasimova rektorhelyettes, Bognár László önkormányzati képviselő, a Kulturális és Köznevelési Bizottság elnöke, illetve P. Müller Péter dékánhelyettes tartották. A nagyjából egyórás megnyitót egy welcome party követte.

A csütörtöki első nap köszöntővel és kiállítás-megnyitóval kezdődött, ekkortól lehetett megtekinteni Laczó Gergely, Tóth Szilárd és Viktor Fedoszejev alkotásait az aulában és az egyik, berendezett teremben. Mindeközben könyvvásárra is lehetőséget biztosítottunk; Sampsa Holopainen a Finnugor Társaság könyveit, míg Pelcz Katalin a MagyarOK magyar mint idegen nyelv tankönyveket árulta a konferencia ideje alatt. A mindezek után kezdődő konferencia-előadások közé ebédszünetet terveztünk: a regisztráció során megkapott ebédjegyekkel a megadott étteremben lehetett elfogyasztani a különféle magyaros ételeket. A délután befejeződő előadások után a népek bemutatkozója következett, ahol minden megjelent delegáció képviseltette magát egy-egy tánc, ének vagy játék erejéig. A napot kötetlen beszélgetés és szórakozás zárta.

Szórakozás és tudomány

A göttingeni programokra – bár kiváló lehetőségeket biztosítottak a szervezők – viszonylag kevesen látogattak el, fáradtság és hazautazás miatt. Épp ezért úgy döntöttünk, a Pécsen és környékén kicsit jobban bemutatató programokat – melyek összegei a regisztrációs díjban benne voltak –, a két előadásnap közé tesszük. Így a pénteki napot egy ebéd nyitotta meg, gondolva arra, hogy délelőtt az előző estét szeretnék kipihenni a vendégek.

Lehetőséget biztosítottunk a Zsolnay-negyedben túrara, pécsi városnéző kisvonatra, két finn film megtekintésére az Apolló moziban, az Improvokál improvizációs színház velünk közös performanszára, illetve egy villányi borkóstolóra. A legnépszerűbb programnak ez utóbbi bizonyult. A napot ismételtelen egy közös szórakozás zárta.

A zárónapon pedig elsősorban ismét a tudományé volt a főszerep. A kora délután záródó szekciókat – melyek között volt nyelv- és irodalomtudományi, néprajzi, szociológiai vagy történelmi – egy kerekasztal-beszélgetés követte, ahol a résztvevők együttesen döntöttek el, hogy a pályázók közül ki legyen a jövő évi IFUSCO szervezője.

Kiváló közösség

A zárócerémónia során már képeket is ki tudtunk vetíteni a korábbi napokról, illetve a résztvevők által az Instagramra feltöltött fotókból egy óriáskivetítőre. Az ünnepségen vicces statisztikákat mutattunk, rövid köszönőbeszédet mondtunk, s átadtuk az ajándécsomagokat az egyes delegációk képviselőinek, akiktől a pécsi szervezőcsapat is kapott egy-egy meglepetést, úgymint könyvet vagy kitűzöt.

Az eseményen jelentettük be hivatalosan is a következő IFUSCO helyszínét, és átadtuk a delegáció képviselőjének a vándormedvét. A XXXII. International Finno-Ugric Students' Conference 2016-ban Hanti-Manszjiszkbán lesz.

Az estét, a korábbiakhoz hasonlóan, közös szórakozás zárta, ahol megtapasztalhattuk, hogy az IFUSCO résztvevői egy igazán jó közösséget alkotnak, nem számítva, ki mikor csatlakozott a konferencia életébe. Az elfogyasztott italok felett különféle nyelvű népdalokat énekeltünk, táncra keltünk vagy csak beszélgettünk, ismerkedtünk.

Statisztika

Végül néhány számadat a XXXI. IFUSCO-ról: 102 résztvevő, 19 egyetemről, 13 nyelven, 1380 percnyi előadás, 35 kg pogácsa fogyott, legalább 16 km-t sétáltunk, 98 liter ásványvizet ittunk meg, tíz órát töltöttünk a PTE BTK-n és nyolc órát a Tudásközpontban.

Mindemellett pedig még egyszer köszönjük annak a számtalan embernek és intézménynek a segítséget, akik támogattak bennünket, és segítettek abban, hogy egy sikeres konferenciát zárjunk!

Szanyi-Nagy Judit

*

Képek a finn–magyar egyházi kapcsolatok köréből

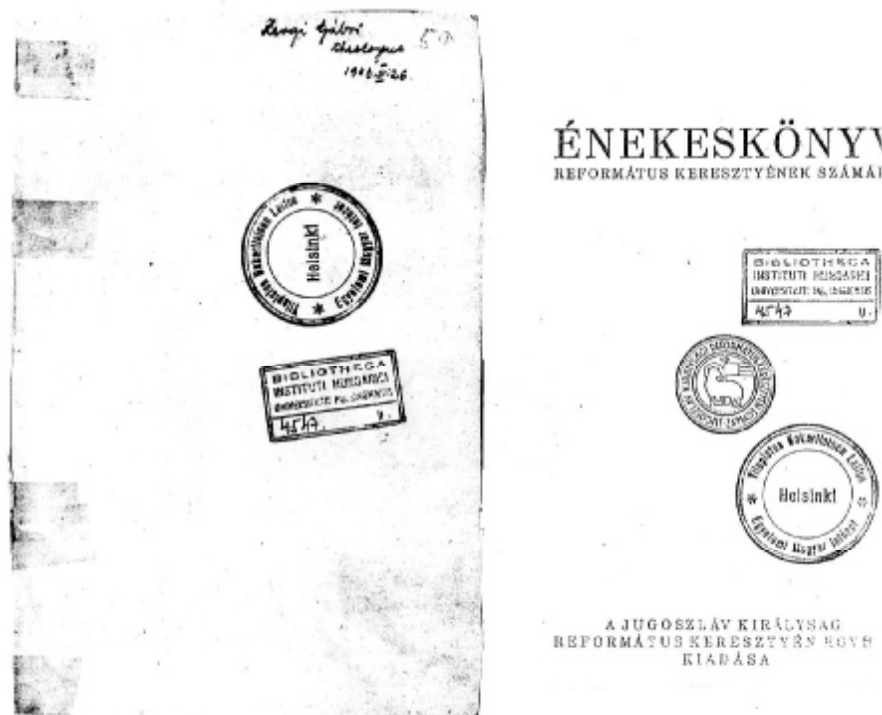
Zergi Gábor református lelkész útja Finnországban 1948-ban és 1975-ben²⁰

Az egyházi, felekezeti viszonyok, az egyháztörténet az országismeretnek is része, a finn–magyar kapcsolatoknak pedig az egyházi kapcsolatok is. S lévén, hogy a finnek nagy többsége evangélikus, ez tulajdonképpen a finn–magyar(országi) evangélikus kapcsolatokat jelenti. Ezekről még az 1984-ben magyarul, finnül és angolul azonos szöveggel, de részben eltérő képanyaggal kiadott – hasznos összefoglalást és ismereteket ugyancsak tartalmazó, ámár láthatóan propaganda célokat is szolgáló – *Barátok, rokonok. Tanulmányok a finn–magyar kulturális kapcsolatok köréből* című könyv is megemlékezik. Ebben a Finn–Magyar Kulturális Egyezmény aláírásának 25. évfordulójára megjelent összeállításban (szerk. Karig Sára és Päivi Heikkilä. Bp., Európa Könyvkiadó, 1984) Juhani Huotari írta A szakszervezetek, a polgári szervezetek és egyesületek magyarországi kapcsolatai című bő négy oldalnyi fejezetet (263–267), amely egy oldalnyi terjedelemben az evangélikus egyházaink közötti kapcsolatokra szintén kitér. A finn változatban (*Ystäväit, sukulauset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984*. Pieksemäki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1984) az e fejezethez (249–252) mellékelte mindkét fénykép egyházi tárgyú. Az egyik az 1937-es magyarországi finnugor (finn–észt–magyar evangélikus) lelkésztalálkozóról való. 1937. jún. 6-án a keszthelyi vasútállomáson Martti Voipio készítette, s a képaláírás szerint is többek között K. E. Rinne esperes, Garam Lajos lelkész, J. A. Mannermaa, Hugo Rahamägi és Túróczy Zoltán püspökök láthatók rajta, a finn és az észt püspök kezében nagy csokor virág van. A másik pedig az 1981-es iisalmi magyar–finn (– ?? észt) teológusnapok vezetőit és előadóit mutatja egy előadáson, köztük például Káldy Zoltán püspököt. Az első kép a magyar változatban nincs meg, a másodikhoz pedig téves aláírás került: „Finn–magyar folkloristák találkozója, 1981”. Az alatta levő kép aláírásával cserélték össze („Finn–magyar teológus-találkozó, 1981”), amelyen viszont finn és magyar nyelvészeket, folkloristákat és más kutatókat ismerhetünk fel (Hajdú Péter, Mikko Korhonen, Kiss Antal, Simoncsics Péter (akkori finnországi magyar lektorok), Voigt Vilmos, Lauri Honko, Kaarina Sala, Urpo Vento stb.; ld. a 232. lap után – a magyar változatba a képeket csoportosan helyezték el, és nem mindig a megfelelő fejezetbe). Ennek a képnek a tárgyát a finn változat alapján pontosíthatjuk is: „A Finn Irodalmi Társaság 150 éves évfordu-

²⁰ E cikk nagyobb része megegyezik a következő közlemény első felével: † Zergi Gábor – A. Molnár Ferenc: Zergi Gábor Finnországban maradt énekeskönyvének nyomában. Sárospataki Füzetek. 18 (2014)/2: 30–39. Az SpF.-ben megjelent cikk megfelelő részéhez még nem keveset hozzáírtam, olykor viszont némileg elhagytam belőle, ill. átfogalmaztam. Az itt teljesen mellőzött rész a fiatal Zergi Gábor debreceni segédlelkészi működéséről szól.

lója alkalmából a [Helsinki] Magyar Kulturális Központban rendezett finn és magyar kutatók találkozója”.

A fenti kis „előszó”, gondolom, megindokolja, miért közlöm itt (is), ezt a véletlen indítékból született rövid egyházi tárgyú írást. 1996 őszén és telén egy három hónapos ösztöndíjjal Finnországban jártam. Időközben ott értesültem róla, hogy a svédországi magyar protestánsok lelkésze, két szlovákiai magyar református teológussal átjön Helsinkibe, és az alppilai templomban magyar nyelvű istentisztelet lesz, amelyet teázás, beszélgetés követ. Molnár-Veress Pál erdélyi evangélikus lelkész évekkel ezelőtt a népesebb svédországi magyar protestáns (református, evangélikus, ? unitárius) diaszpóra hívta meg, s ő ott országszerte folyamatosan szolgál és munkálkodik is a gyülekezeteikben. Évente egyszer vagy kétszer Helsinkibe (és Tallinnba) is átjár(t). Az Új Kévet, az Északi Magyar Protestáns Gyülekezetek Lapját szintén ő szerkeszti, ez az interneten is olvasható, a Svédországi Magyar Egyházi Közösség honlapján, ahol az egyes települések egész évi (közös) protestáns istentiszteleti rendje ugyancsak megtalálható (<http://www.keve.se>). Az Új Kéve XXI. évfolyamának 4. számában (Stockholm, 2013. december) egyébként az ottani magyar katolikus gyerekek magyar nyelvű első áldozásáról és bérmlásáról is van egy cikk. A Helsinki Magyar Tudományos és Kulturális Központban – amelynek akkor Csúcs Sándor volt a vezetője, és amely ugyancsak részt vett az említett istentisztelet szervezésében – felvettem, hogy az azt követő beszélgetésen tarthatnék egy rövid előadást a Hymnusz (Kölcsy: Hymnus) szövegének egy-két – a protestáns, főleg a református énekhasználattal, Szenci Molnár Albert zsoldárfordításaival is összefüggő – értelmezési problémájáról. A témáról ugyan volt anyagom, de otthon, így aztán a szóba jöhető helsinki könyvtárak katalógusaiban kezdtem el keresni egy Szenci Molnár-kötetet vagy egy magyar református gyülekezeti énekeskönyvet. Nem találtam. Az egyetem Finnugor és Magyar Intézetének könyvtárát magam néztem át: a magyar irodalmi és az egyházi részlegnél itt sem jártam sikerrel. Aztán a csekély zenei részleg felé szinte csak véletlenül pillantva megakadt a szemem egy fekete könyvön. Kinyitottam, s láttam, hogy az az 1939-ben Jugoszláviában kiadott magyar református énekeskönyv, amely – az újabb gyülekezeti énekeskönyvek között kivételesen – Szenci Molnárnak mind a százötven zsoldárfordítását hiánytalanul tartalmazza. Még jobban megörültem és meglepődtem azonban az egyetemi intézeti pecsétek felett olvasható névbeírásnak: „Zergi Gábor theologus 1943. III. 26.”. Zergi Gábort ugyanis az egyházi sajtóból ismertem, s tudtam, hogy az egyik lánya a debreceni egyetemen a finnugor szakot is elvégezte (1981-ben). Ő, Pálóczyiné Zergi Klára most a pápai református gimnázium magyar–német szakos tanára. – Úgyhogy rögtön le is xeroxoztam Zergi Gábor hajdani énekeskönyvének előlapját és belső címlapját. S itt közlöm mellékletként.

A helsinki magyar nyelvű protestáns istentisztelet november végén vagy decemberben, még karácsony előtt volt, és sajátos módon történt. Mint ritka alkalomra, egyfajta magyar találkozóra is, más helyekről szintén jöttek finnországi magyarok, és például katolikusok és zsidók, illetve valláshoz, egyházhoz nem kötődők is. A padokban pedig a nyugati magyarságnak szánt protestáns, talán Németországban nyomtatott énekeskönyvek voltak. Molnár-Veress Pál prédikált, aki református papi öltözetet viselt, s úrvacsoránál ő osztotta a bort. Az alppilai evangélikus templom lelkésze, Heikki Ahonen pedig, mint az evangélikusoknál (is) szokás, az ostyát. Ezek vétele viszont állva történt, nem letérdelve, mint az evangélikusoknál. Úrvacsorát azok vettek, akik óhajtottak, a többiek addig a helyükön maradtak. Heikki Ahonen Magyarországon ösztöndíjas volt, jól beszél magyarul. A Finn és a Magyar Evangélikus Egyház között ugyanis az 1920-as évek óta jó kapcsolat, rendszeres ösztöndíjas csere is van, egy ideje pedig testvérgyülekezetek szintén alakultak (jelenleg több mint ötven testvérgyülekezet van).²¹

²¹ A finn–magyar egyházi kapcsolatok vagy pl. a finn–magyar testvérgyülekezetek kereső szavaknak a Google-be való beütésével szintén tájékozódhatunk a finn–magyar egyházi kapcsolatokról. S azt is

A helsinki istentisztelet utáni teázáson aztán beszélgettünk, elsősorban a két felvidéki református teológus, egy fiú és egy lány mutatkozott be, illetve tartott rövid igemagyarázatot, s magam is elmondtam az előadásom.²² Azután Molnár-Veress Pál és a legátusok (ők kapták a perselypénzt) indultak is a kikötőbe, onnan pedig Észtországba, Tallinnba, az ottani magyarokhoz. – Kis kitérőként megjegyzem, hogy azóta Finnországban is viszonylag több magyar él, és rövidebb időre, átmeneti munkavégzésre szintén többen mennek ki, ezért – mint az interneten látom – megszervezték és hivatalosan is bejegyeztették a Finnországi Magyar Keresztény Közösséget (Suomen unkarilainen kristillinen yhteisö ry), „amely ökumenikus [ebbe a katolikusok is beleértetnek] alapokon szerveződött barátságos magyarok csoportja”. Ők immár minden hónap első vasárnapján 11 órakor rendszeresen tartanak magyar nyelvű istentiszteletet Helsinkiben az Alppila-templomban, keddenként 17:30-kor pedig bibliakört az otaniemi (Espoo-Helsinki) kápolnában. S többször hívnak meg magyar vendég-lelkészeket is, főleg evangélikusokat és reformátusokat, és a Helsinkiben ösztöndíjasként tanuló evangélikus teológushallgatók segítségét is igénybe veszik. Lehetőség szerint alkalom adtán pedig katolikus tagjaik aktív közreműködésével katolikus misét szintén szerveznek Helsinkiben. Egész évi istentiszteleti rendjük és rendezvényeik címe, időpontja stb. szintén rajta van a honlapjukon (<http://www.magyar-kozossegek.com/esemenyek.htm>), sőt visszamenőleg 2008-ig az előző éveké is. Itt láttam, hogy 2014. március 23-án Molnár-Veress Pál prédikált náluk a svédországi magyar kamarakórus szolgálataival, utána pedig közös étkezés volt a gyülekezeti teremben. S az interneten szintén látható, hogy a finnországi magyaroknak van egy másik egyházi szerveződése is, a Finnországi Magyar Gyülekezet, amely viszonylagos rendszerességgel (évi 3-4 alkalommal) külföldi lelkész [többnyire Molnár-Veress Pál] szolgálataival szervez anyanyelvű istentiszteletet, és ilyenkor ennek helyszíne a kalliói templom is lehet. Az ez évi húsvéti istentiszteletet az FMKK és az FMGY közös szervezésében tartották az alppilai templomban. Az FMGY a Google-n keresztül szintén elérhető, honlapján (<http://www.angelfire.com/nb/fmgy>) azonban némi régi információ mellett, az a közlés áll, hogy e néven az megszűnt, s az „aktuális finnországi magyar keresztény/keresztény egyházi események ügyében” a Finnországi Magyar Keresztény Közösség honlapját ajánlják (amelyen az FMGY által szervezett események szintén fel vannak tüntetve). Az FMKK honlapja egyébként jól karban van

megjegyezhetjük, hogy a finn evangélikus egyház újabban több esetben anyagilag is segítette (és segíti) a magyar evangélikusokat (pl. építkezések, könyvkiadás támogatásával). S az egyházi kapcsolatokra ld. még a később hivatkozott helyeket is.

²² Főleg a Hymnus első két sorának („Isten, áldd meg a magyart! Jó kedvvel, bőséggel,”) a magyarázatával foglalkozott, s azt vetette fel, hogy itt a jó kedvvel ’kegyesen’, a bőséggel pedig ’bőven’ értelmű (is) lehet. Kölcsey ugyanis a Hymnusban mintegy visszahelyezi magát „a magyar nép zivataros századaiba”, s egy reformáció korabeli költő prédikátori-biblikus hangján szól. S különösen a régi protestáns egyházi nyelvben, énekekben a jó kedv igen gyakran ’kegyelem’, a bőséggel pedig ’bőven’ értelmű. Az előadás cikként („Jól értjük-e a Hymnus első sorait?”) – esetenként némileg kiegészítve – aztán több helyen is megjelent, pl. az Új Kévében is (1998/2: 9–10), innen vette át a Partiumi Közlöny (1998/11:7), de ld. még pl. Élet és Irodalom 1997. aug. 15. és in: A. Molnár Ferenc: Anyanyelv, vallás, művelődés. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár, 1999: 18–28.

tartva, különböző területekre is kiterjed, belinkelték például a Biblia több különböző magyar és finn fordításának a letölthető szövegét is.

Hazajövetelem után aztán később egy levél kíséretében elküldtem Mádra Zergi Gábor (nyugdíjas) zempléni esperes úrnak a lexeroxozott zsolnárcímlapokat és két őt érdekelhető (köztük egy finn tárgyú) cikkem másolatát. Volt köztünk további cikk- és kiadványcsere is. Először Zergi Gábor nevében a felesége kézírásával mádi képeslapon (1998. aug. 12.) jött a köszönő visszajelzés. Ezután Zergi Gábor-tól egy, augusztus 14-én dátumozott kétoldalas levél érkezett. Mint írta, megromlott látása miatt már csak géppel és nehezen tud írni, olvasni is csak nagyítóval, sokszor a felesége olvas fel neki. Nagy meglepetéssel és örömmel nyugtázta a küldeményem, s részletesebben szövegezt arról, miként jutott ki Finnországba, és hogyan telt ott az ideje. Röviden személyes dolgokról is írt, s irántunk is érdeklődött. A válaszlevelemben javasoltam, hogy jó lenne közölni a finnországi emlékeiből, azért is mert érdekesek, s egy sajátos időszakból valók. Második levélben (1998. nov. 23.) erre azt írta, hogy ő már ezt nem tudja megtenni, annyira nem is gondolja őket publikálásra érdemesnek, de ha gondolom – a finn–magyar kapcsolatokról írva – nyugodtan használjam fel őket. Még egy karácsonyi lapot (’99. dec. 7.) kaptam Zergi Gáboréktól, egyszer pedig amikor Debrecenben jártak, meglátogattak a lakásunkon, s jól elbeszélgettünk. Azt hiszem, ekkor ajándékozott meg *Az élők csomójába beköve* című könyvével is. Zergi Gábor (Hajmáskér, 1921 – Mád, 2001), Gábor bátyám (hívhatom őt így is, mert még leveleiben felhatalmazott rá, ill. így is írta őket alá) leveleit közlés céljából aztán már csak 2014-ben vettem újra elő, s írtam azok alapján (is) a Sárospataki Füzetekbe egy, szintén a kettőnk neve alatt publikált, a jelen írás bevezető lábjegyzetében említett közleményt, amely ennek a cikknek is az alapja, indítója. – Megjegyzem még, Jakab Lászlótól (KLTE–DE) tudom, hogy 1956 októberében az egyetemről Mádra mentek nyelvjárást, szólétszeti szókincset gyűjteni, s még szüretelésre is kimentek. A kirándulás megszervezéséhez pedig Zergi Gábor felesége, Szegedi Klára segítségét kérték, akit ismertek, mert a KLTE-n végezte el a magyar szakot. A hallgatókat házaknál helyezték el, Jakab László Zergiék vendége volt, a még ott lévő tanárok: Kálmán Béla és Sebestyén Árpád pedig Szerencsen szállodában aludtak. 23-án érkeztek, s 24-én korán Zergi Gábor két pohár pálinkával bekapogtatott Jakab Lászlóhoz: „Lacikám, igyunk, kitört a forradalom!”. A hosszabbra tervezett gyűjtést le is rövidítették, hamarabb mentek haza.

Szerintem Zergi Gábor említett leveleinek kortörténeti értéke szintén van, s érdekes adalékokkal szolgálnak az akkori finn s ehhez kapcsolódva a magyar egyházi viszonyokról. Zergi Gábor levelei abból a szempontból is bizonyosan egyediek, hogy a háború utáni időkből az (egyik) legelső magyar (és református) teológushallgató-lelkész finnországi „szabad programú” (tanulmány)útjáról számolnak be. Érdemesek lehetnek tehát arra, hogy a finnek iránt érdeklődők szélesebb körben is megismerhessék őket. Az alábbiakban szószertinti részleteket közlök Zergi Gábor leveleiből, az elsőnek a nagyobb részét, s ezekhez olykor (finn) egyháztörténeti kommentárokat fűzök.

Részlet az első levélből: „Nagy meglepetést jelentett számomra a »felfedezésed« is, mert sejtmemem se volt róla, hogy ilyen nyomot (is) hagytam magam után ott fönt Északon. Sejtmemem sincs arról sem, hogy a jelzett jugoszláviai énekeskönyv hogyan került a helsinki magyar intézet könyvtárába. [Bekezdés] 1938-ban, középiskolás diákként a mezőtúri ref. gimnáziumban kaptam egy osztálytársamtól egy finn kislány címét, akivel levélváltásba kezdünk, és ez folyamatosan tartott, míg a háborús viszonyok lehetetlenné nem tették a levelezést. Több társammal együtt meg is próbáltunk útlevelet szerezni Finnországba, de ez nem sikerült, katonaköteles kor közelében lévén. A háború után, elsősorban a levelezőpartnerem ügybuzgósága folytán, a megszakadt kapcsolat újra folytatódott, és később ismét fölvetődött a finn utazás lehetősége. 1947-ben nyílt meg a lehetőség arra, legalábbis úgy látszott, hogy külföldi ösztöndíjra lehet esetleg pályázni meghívó levéllel. Sok remény ugyan nem volt a kiutazásra, de néhányan úgy döntöttünk, hogy megpróbáljuk. Ki erre, ki arra próbálkozott. A finn levelezőpartnerem is szerzett egy meghívólevelet a Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto [a Finnországi Egyház Gyülekezeti Munkájának Központi Szövetsége] központi egyházszervezettől, azzal, hogy ha sikerül kijutni, a helsinki egyetem teológiai fakultásán tudnak számomra szerezni helyet, noha református vagyok. Az evangélikus teológusoknak ott mindig volt ösztöndíjas hely. Én, mint akkori kollégiumi szénior és a Dóczyban hitoktató óraadó, a többiek éppen végzett segédlelkészek, beadtuk az útlevelekérelmünket. A legnagyobb meglepetésünkre 1947 nyarán meg is kaptuk az útlevelet mindannyian. A baj csak az volt, hogy noha az útlevelet szinte mindenkinek megadták akkor, de a kiutazáshoz kellett még az akkor létező Szövetséges Ellenőrző Bizottság kiutazási engedélye is. Ezt pedig nem kaptuk meg, s 1948. jan. 1-jén megszűnt a SZEB. Mikor ennek a híre eljutott hozzánk, újra elkezdünk mozgolódni, vajon a meglevő – de lassan lejáró érvényességű – útlevelelünkkel kijuthatunk-e külföldre. Lassan kiderült, hogy az útlevel-ügyeket más szervezet vette át (ÁVO), amelyik most már jól megnézte, kinek ad útlevelet, de akinek volt már útlevele, annak újat adtak ki. Mi is megkaptuk fél évre szóló új útlevelelünket, és azt hiszem az utolsó pillanatokban sikerült kilépni a határon 1948 áprilisában. Tíznapos kalandos utazás után (a jegyet magyar pénzen csak Stockholmig lehetett megvenni) április vége felé értem Helsinkibe. Akkor már a második félév is a közepe felé járt, ösztöndíjról szó sem lehetett. Így aztán vendégként töltöttem és utaztam több mint fél évet finn földön, jórészt levelező partnerem családjánál. Több gyülekezetben is prédikáltam aztán, s mint egykor az evangélikus teológusoknak, a perselypénzt nekem adták, mint itthon a legátusnak. [Bekezdés] A »fordulat évét«, 1948-at ott töltöttem Északon, sokfelé csavarogva. Részt vettem ifjúsági táborokon, utcamisszióban, konfirmandusokat felkészítő táborozásokon, a

felébredtek nagy nyári hálaadó ünnepségén, nagyon sok seuraton²³, s a felébredtek bibliaóráin Helsinkitől Ivalóig, Turkutól Savonlinnáig.

Helsinkiben a nagytemplomi gyülekezetben, Töölö gyülekezetében és Mustasaarin, az ifjúság akkori kedvenc táborozási, egyházi szigetén. Mindez új volt a számomra az akkori egyházi körülmények és addigi tapasztalatok után. Novemberben keveredtem vissza Debrecenbe, s itt folytattam aztán a szolgálatot a Dóczyban és aztán már mint Mester utcai segédlelkész, 1953 végéig, illetve a Dóczy államosításáig. Onnan repültem aztán akaratom ellenére Mádra, ahol is immár 45 éve élek, négy éve nyugdíjasként, s e tanév végéig a Sárospataki Kollégium Teológiai Akadémiáján voltam óraadó.²⁴ [Bekezdés] Itthon akkor és később is tartottam néhány előadást a finnországi tapasztalatok alapján. Néhány cikket is írtam az akkori kistemplomi gyülekezet szerkesztésében megjelenő »Vasárnap« című gyülekezeti lapnak, de azt hiszem csak egy számban jelent meg belőle, mert közben megszüntették a lapot.²⁵ Aztán belekerülve az élet sodrásába, s az itteni,

²³ A seurat (szeurat) a finn pietizmus egy befelé tekintő, puritán magatartásra ösztönző jelentős ágának, az ún. „körtti” ébredési mozgalomnak sajátos hitbuzgalmi összefüvetele (a mozgalom, ill. tagjainak körtti, körttiläinen elnevezése a férfi résztvevők viseletének egy jellemező darabjára utal: a körtti egyfajta rövid fekete kabát, zeke. A körttiiek a szeuratokon összegyűlnek pl. „egy-egy parasztház nagy szobájában, a »stupá«-ban, s az imádság, ének egyéni bizonyágtételek, hosszú csöndek permanens váltakozásában néha órákat töltenek. Saját énekeik vannak, a »Sion énekei«... Énekeiket könyv nélkül tudják, sokszor versközi strófákkal kezdenek, a hallott témához kapcsolódnak, s mindenki azonnal bekapcsolódik az éneklésbe... Évente nyári nagygyűléseiken több tízezer ember gyűlik össze 2–3 napra, s neves igehirdetőik szolgálatával permanens monumentális seurattá bővülnek” (I. Koren Emil: Testvéreink északon. A finn–magyar egyházi kapcsolatok története. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1986. 32–3). A körttiiek nem szakadtak el a finn evangélikus egyháztól, tagjaik, szimpatizánsaik sorában a lelkészek és az egyházi munkások közül is nem kevesen ott vannak. Szeuratjaikon, nagygyűléseiken mások is részt vehetnek, s nem mindig és mindenki viseli a sajátos „népi” öltözetüket sem.

Második levelében Zergi Gábor el is küldte egy, Nurmiban 1948. júl. 6–8-án tartott ébredési ünnepéről szóló kétoldalas kiadványrészlet xeroxát. Az egyik képen az alatta lévő szöveg azt írja, Svédországból és Magyarországról szintén érkeztek vendégek, s látható is, amint mások társaságában állva „Malmivaara püspök beszélget Zergi Gábor magyar lelkésszel”. A szövegben pedig másutt megjegyzi, hogy Zergi Gábor a magyarok üdvözlését hozta az örvendező Finn Sionnak. (Megemlítem még, hogy az első finnugor [evangélikus] lelkészkonferencián Budapesten 1937. máj. 25-ét, a második napot „finn »felébredt« szeurattal” kezdték; ld. Koren: i. m. 69–70). Bár Finnországban is jelentős az elvilágiasodás és a globalizáció hatása, a körttiiek, a felébredtek évi ünnepén Tuomo Lahdelma és az interneten olvasható híradások közlése szerint a mai időkben is összegyűlnek úgy 30.000-en. – A finn egyházi életéről, a finn–magyar egyházi kapcsolatokról ld. pl. Koren i. m. (irodalommal); az ébredési mozgalmakról összefoglalóan külön is: Richly Gábor: A finn ébredési mozgalmak. In: Hagymány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. Szerk. Ablonczy Balázs, ifj. Bertényi Iván, Hatos Pál, Kiss Réka. Books in Print, Bp., 2002. 258–268.

²⁴ Zergi Gábor Debrecenből való áthelyezésnek a „közvetlen előzménye az volt, hogy egy, a fiatal lelkészek számára szervezett tanfolyamon nem az egyházi vezetés elvárásainak megfelelő dolgozatot írt”. Később a Sárospataki Református Teológiai Akadémián Zergi Gábor óraadóként ószövetségi biblia-ismeretet és héber exegézist (= bibliai szövegmagyarázat értelmezése) tanított. (Ld. Szatmári-Karmanoczkai Emília: A Sárospataki Református Teológia tiszteletbeli tanárai. Sárospataki Füzetek 13 /2009/1: 91–92.)

²⁵ A Vasárnap c. lapból sem a Kistemplomi Gyülekezetben, sem a Debreceni Református Kollégium Könyvtárában nem találtam egyetlen példányt sem.

akkor nagyon nem könnyű gyülekezeti életbe, a finn ügyek helyett fontosabbnak tűnő mindennapi ügyekkel kellett megbirkózni. A finnekkel való kapcsolat személyekre lebontva ugyan mindmáig megmaradt (két finn lányt magyar férfival még eskettem is magyarul–finnül)... Az énekeskönyvi névbeírás és dátum csupán a könyv beszerzésének a dátuma. 1948-ban voltam Suomiban, mint a háború utáni első magyar jövevény. Elkezdtem ugyan ott egy naplót írni, de csak egy hónapig bírtam cernával. Ma már sajnálom nagyon, mert jó volna pontosan emlékezni az egykori, nagyon kalandos útra. 1975-ben voltunk feleségemmel még egyszer egy hónapig finnországi túrán. Egykori levelezőpartnerem és lánya végig kísérték nagyjából azokon a helyeken, ahol valaha jártam, sok emlék újra ébredt, de az elmúlt újabb negyedszázadban megint csak homályosultak az emlékek. [Bekezdés] Szolgáltatom hosszú ideje alatt mindig arra biztattam az idősebb kollégákat, hogy írják meg visszaemlékezéseiket. Úgy gondoltam magam is, hogy ha az Úr nyugdíjas időt enged, magam is ezt teszem majd. Persze, semmi se lett belőle, és már nem is igen lehet. A finn emlékekkel is így vagyok...”.

Zergi Gábor második leveléből azt a finn vonatkozású részt közlöm, amelyben arról az 1948-as herättäjäjuhlat-ról (a felébredtek ünnepségéről) ír, amiről a finn *seurat* szót magyarázva a harmadik lábjegyzetben már megemlékeztem. „Óriási élmény volt számomra az addig elképzelt se tudott nagy vallásos összejövetel, a felébredtek (»zekések«) nagy nyári hálaadó ünnepélye, ahova meghívtak, ahol felszólalásra kértek, ahol református lelkész még nemigen vett részt... Nem tudom, persze, hogy ez megvan-e még ma is, de akkor még a külügyminiszter is ilyen [a felébredtek viselte] öltözetben volt. Nagy élmény volt találkozni Malmivaara püspökkel, akinek már a nagyapja ott volt az ébredés indulásánál, Olavi Karesszel, aki megírta vagy öt kötetben a felébredtek történetét (»Jumalan kansan vaellusta« [Isten népének vándorlása]). Életem végéig el fog kísérni a nagy ünnepi gyűlésnek s az előtte-utána a környéken végbement bibliaórák, »seuratok« sajátos, semmihez sem hasonlítható légköre.²⁶ 25 évvel később, 1973 [1975; ld. fentebb is] nyarán egy hónapot feleségemmel együtt eltöltöttünk finnországi utazással. Akkor is részt vettünk egy nyári herättäjäjuhlat-on. Akkor pedig az akkori itthoni viszonyok miatt volt különösen nagy élmény a 30-40.000-es egyházi összejövetel. Akkor nem is mertem a nagygyűlésen megszólalni, mert egykori püspökünkkel, Péter Jánossal utaztunk Helsinkibe egy repülőn. Érdekes, már nem is emlékszem rá pontosan, hogyan is hívták azt a múlt rezsimben sokat emlegetett szervezkedést, valami efféle volt: »Helsinki vagy Európai Béke és Biztonsági Együttműködés«.²⁷ Óva intettek a Heinävesiben tartott herättäjäjuhlat szervezői is a megszólalástól, hiszen a lapok tele voltak a felébredtek hálaünnepélyéről szóló beszámolókkal is a békegyűlés mellett.”

²⁶ Pálóczyiné Zergi Klára említette, édesapjuk mondta nekik, hogy a finn külügyminisztériumban volt, aki azt tanácsolta neki, tekintettel az otthoni helyzetre, változásokra, ne menjen haza. Ő azonban nem gondolt erre.

²⁷ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) országai 1975. aug. 1-jén írták alá a Helsinki záróokmányt. Az 1975 és 1990 közötti további találkozókon az aláíró 35 ország pl. jogi, politikai alapelvekben és a fegyverzet korlátozásában állapodott meg.

A finnországi élményeknek, tapasztalatoknak is lehetett némi szerepe abban, hogy Debrecenbe visszatérve a Berényi József vezette Mester utcai gyülekezetben – amíg az akkori lelkészeket el nem mozdították onnan – Zergi Gábor segédlelkész is olyan eredményesen és emlékezetesen tudott munkálkodni. Erről a Sárospataki Füzetekbe írt, említett cikkben – a Mester utcaiak visszaemlékezései alapján – röviden szintén megemlékeztem, itt azonban ezt a részt elhagyom, mert nincsenek (közvetlen) finn vonatkozásai.²⁸ Azt azonban „nyelvész-érdekességként” még megemlítem, hogy Szathmári István professzor (ELTE), mint elmondta, a Debreceni Tudományegyetem magyar–francia–német szakos hallgatójaként, szobatársaival a Református Kollégium hátsó épületének 2-es számú szobájában lakott, s tagja volt a Református Kollégium Tanárképzőintézetének. (Akkor a Kollégiumban tanárszakosok, teológusok még együtt is laktak.) S a mellettük lévő, 1-es szoba a senioré, Zergi Gáboré volt, akire nagy tisztelettel és elismeréssel emlékszik, 1952 decemberében Szathmári Istvánt és feleségét is ő eskette Kisújszálláson. A Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézete egyébként 1925-ben kezdte meg működését a Kollégium egyetemi (eredetileg főiskolai) internátusában, s részben hasonló volt, mint az Eötvös Kollégium. Az egyetemisták ott is hallgathattak órákat, önálló könyvtáruk és számos kiváló tanáruk volt, köztük nem egy ugyanakkor vagy később az egyetemen szintén tanított. Egy adat: a Tanárképző-intézetben „Papp István gyakorló gimnáziumi tanár, egyetemi magántanár 1942 óta magyar- és finn nyelvészetet, finn irodalmat tanított mint hároméves ciklusra megbízott előadó”. Az Intézetet 1952-ben megszüntették. (Ld. A Debreceni Református Kollégium története. Szerk. Barcza József. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. Bp., 1988. 258–259; az idézet: 259.)

† Zergi Gábor – A. Molnár Ferenc

✱

²⁸ Vö. Széles Lajos (szerk.): A Mester utcai gyülekezet története az emlékezés tükrében. 1938–1998. Mester utcai Református Egyházközség Presbitériuma, Debrecen, 1998.

ISMERTETÉSEK

Kritikai ismertetés a Kedves rokonok című könyvről

Anssi Halmesvirta: Kedves rokonok. Magyarország és Finnország 1920–1945

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó

Fordította: Mátyás Emese. Szöveggondozó: Kovács Ildikó

A papírkötésű könyv borítóján: Akseli Gallen-Kallela: A Keitele tó
Budapest 2014. 329 l.

A mű finn eredetije: Rakkaat heimoveljet. Unkari ja Suomi 1920-1945.
Historietti Oy Jyväskylä 2010

Megvesszük a könyvet, mert ígéretes, sőt hízelgő a címe (*Kedves rokonok*), hiánypótlónak ígérkezik a tartalma, élvezetes lesz az olvasása, okosabbá válunk. Hmm. A könyv műfaja „hivatalosan” nem derül ki: tudományos monográfia? tudományos-ismeretterjesztő mű? Mindkettő? Az alcím szerint a két világháború közötti magyar–finn kapcsolatokról, tehát egy olyan oda-vissza kapcsolat történetéről lesz szó, amelynek az egyik fele mi vagyunk. A szerző a magyar tematikájú és a részben magyarul is megjelent finn tudományos irodalomból már régóta ismert jyväskyläi finn történész: Anssi Halmesvirta.

A könyvet kezdő tartalomjegyzék, vagyis a könyv szerkezetének tanulmányozása után (lásd alább) a könyv végét kezdjük nézegetni, az irodalomjegyzéket és a névmutatót. Találunk egy *Irodalom és folyóiratok* (317–320) és egy *Tudományos irodalom és folyóiratokban megjelent cikkek* (322–327) című részt, a kettő között egy 1-oldalas (321), *Néprokossági és egyéb lapok* című felsorolást, ennek 38 sorában az egy-egy cím után hol vannak évszámok, hol nincsenek –? A fejezetenként újrainduló sorszámozású jegyzetek itt a finn eredetitől eltérően lapalji jegyzetek, ez örvendetes. Csakhogy kezdünk csodálkozni, mert az eddig publikálatlan, hozzáférhetetlen archív forrásokra utalásokon túl szép számmal szerzők és címek sorakoznak bennük, amelyek némelyike az imént említett irodalomjegyzék valamelyikében is benne van, a zöm viszont csak a lap alján szerepel, vajon miért? Például az irodalomjegyzékben Kulai Sándor nevén (318) két cikket találunk, a lapalji jegyzetekben további 16-ot, Csekey Istvánnál (317) 5:10, Faragó Józsefnél 1:8 az arány stb. Vajon melyik miért került oda, ahol van? Mi mitől tudományos vagy „csak” irodalom, vagy egyik sem? Valójában tehát háromféle irodalomjegyzék van. Nagyon méltánytalan megoldás! Névmutató nincs. A filológiában a saját gyártmányú névmutató kiváló lakmuszpapír. Árukkodik, ha az ismét megnézendő szövegben túl sok a hiba, a rendezetlenség. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a magyar fordítás 2014-ben jelent meg, a finn eredeti pedig 2010-ben, és a hibák, hiányok már a finn eredetit is jellemzik. A szerző tud magyarul, legalább a magyar korrektúráat alaposan megnézhetné volna!

Röviden az első, finn nyelvű finnországi kiadásról – tanulságos kitérő

A finn eredeti egyes fejezeteibe „beleaprítva” egy másik finn történésznek, **Heikki Roiku-Jokelan**nak a finn–észti kapcsolatokat megvilágító ún. ismeretladiói (f. *tietolaatikko*), más néven különcikkei (f. *erikoisartikkeli*) olvashatóak (a magyar könyvből ezek hiányoznak, ezt tudomásul vesszük). Némelyik finn fejezet –től-ig lapszámazása a „beleaprított” észti részek nélkül például ilyen lenne: I. Pohjoinen alkusoitto 15–18 26–42; III. Budapestin kongressi 1928 55–60 65–67; V. Yhteistyö syvenee: Tallinnan kulttuurikongressi 1936 79–83 86–102 108–110 116–117; VI. Talvisota Unkarissa 118–119 123–132; VII. Toivon ja voiton sotavuodet 1940–1942 133–134 139–161. Ilyet még nem láttunk, és nem is tartjuk követendő példának! Megmutatjuk (1) a finnül tudóknak az észti rész tartalomjegyzékét is, ill. (2) a magyar tartalomjegyzéket az alcímekkel kiegészítve, a terjedelem feltüntetésével. Így „informatívabb” lett volna (bizonyos értelemben a tartalom ismertetése).

(1) Heikki Roiku-Jokelan erikoisartikkelit (jegyzetekkel, bibliográfiával)

19–25 Yli valtiollisten rajojen: Akateeminen Karjala-Seura, Suomen Heimo ja Suomen Suvun tulevaisuus; 61–64 Heimoromantiikka ja poliittista yhteistyötä; 84–85 Kekkonen – Viro – virolaisuus; 103–107 Kulttuuria ja poliitiikka: Suomalais-virolainen ylioppilaiden yhteistyö maailmansotien välisenä aikana; 111–115 Suomalaisuus – heimotyö – maanpuolustus: Vilho Helasen (1899–1952) aatemaalman kulmakivet; 120–122 Suomen-pojat taistelujen tiellä; 135–138 Virolaisten kohtalon vuodet

(2) A magyar nyelvű könyv tartalomjegyzéke **kövérrrel**, „sovánnyal” pedig a „belerakott” alcímek a –től-ig terjedelemmel

Előszó 5–6

Bevezető 7–19

I. Az északi nyitány 20–65

Első lépések 20–31 Első találkozás Helsinkiben 32–50 Tallinnban találkozunk 50–65

II. Teleki Pál finnországi tanulmányútja 1924-ben 66–89 Az expedíció eredményei 80–89

III. A budapesti kongresszus (1928) 90–106

IV. A magyar kezdeményezés és a helsinki kongresszus 107–129 Új szelek fújnak 107–115 Helsinki 1931 116–129

V. Elmélyülő együttműködés: a tallinni kultúrkongresszus (1936) 130–188

Külpolitikai helyzet 130–138 A néprokossági politika új irányvonala és a revízió 138–151 „Faj”, irodalom és revízió 151–158 A Kiss-ügy 158–165 A tallinni kongresszus (1936) 165–173 A kulturális egyezmény 174–183 A háború előszele 183–188 [f108 Sodan esimakua]

VI. A téli háború fogadtatása Magyarországon 189–213

Magyarország nagy nehézségek közepette 190–193 A háború előszele 193–195 [f123 Esimakua tulevasta] A téli háború a sajtóban: a Debreczen és a Pesti Hírlap 195–209 Utözöngések 209–213 [f130 Jälkikuva]

VII. A remény és a győzelem háborús évei (1940–1942) 214–269 A helyzet 1940-ben 214–218 A Finnország-imádat [f. ihailu] 218–227 Az 1941-es győzelmi mámor 228–243 1942 csúcsév a néprokonsági kapcsolatokban 243–250 A néprokonsági üzenet 250–255 Faji azonosság és a finnugor nagyság 255–263 A rokon népek kapcsolatai 263–269

VIII. A magyar propaganda Finnországban és a Finn–Magyar Társaság jyväs kyläi tagszervezetének megalapítása 1943-ban 270–279 Irány Jyväs kylä 273–275 Zavaró tényezők 275–279

IX. Szertefoszlott illúziók 280–297 Magyarország és Linkomies 280–283 Az újságok és a könyvek harca 284–290

A néprokonsági munka utolsó szakaszai 291–297

X. 1945: vereség 298–305

Befejezés 306–313

A magyar fordításból hiányzik: Liite I [Melléklet] 1 oldal: néhány szervezetben a tagok száma

Forrásjegyzék 315–327

I. Primer források – Levéltári források 315–316 Forráskiadások 317 Irodalom és folyóiratok 317–320 Néprokonsági és egyéb lapok 321

II. Tudományos irodalom és folyóiratokban megjelent cikkek 322–327 Visszaemlékezések 327 [2 tétel] Előadások 327 [1 tétel]

Hiánypótló művet vélünk a kezünkben tartani, hiszen találónak szánt című cikkemben, *A finnugor kapcsolatok történetének visszazszerzendő évtizedei* (A Turán c. folyóirat ... finnugor mutatója. Tinta Budapest 2002 p. 133–138) magam adtam írásba, hogy a két világháború közötti kapcsolatokat fogyatékosan ismerjük, miként az egész korszak valós, igaz magyar történelmét is. A hiányok pótlása, főleg fontossági sorrendben, még sokáig több (történész)nemzedéknek ad munkát, pedig e téren nem kevés történt már! A szerző helyesen látja, hogy finn részről a kutatás elsősorban a balti-finn népekre irányult (8). Finn–magyar vonatkozásban kivételnek tekinti a *Barátok, rokonok* című cikkgyűjteményt: *Ystäväit sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840-1984*. Szerk. Karig Sára [és a finn társszerkesztő Päivi Heikkilä!] SKS. Pieksämäki 1984 (8²). A magyar nyelvű kiadás alcímében azonban nincs évszám – minő őszinteség! A „kivételtség” ugyanis sántít: éppen a két világháború közötti eseménydús korszak hiányzik vagy csak szőrmentiben van benne. Némi ellentmondás van tehát a kutatástörténet különösségében: „Akármennyire különös, mindeddig *senki* nem vizsgálta meg közelebbről *fogalom- és eszmetörténeti* szempontból a különféle néprokonsági kiadványokban és folyóiratokban megjelenő számos tanulmányt, eszmetörténeti és patetikus írást, illetve a néprokonsági munka mindennapjait bemutató rövidebb szövegeket. Ennek oka bizonyára abban rejlik, hogy a néprokonsággal foglalkozó források igen töredékesek [9] és a két országban sporadikusan lelhetők fel, így a két nemzet összehasonlítására [?] törekvő kutatókat nem ösztönzik hosszadalmas keresgélésre” (8–9 dőlttel SzE). Szerintünk nyomósabb ok, hogy egy félévszázadig a tiltott kategóriába tartozó korszak szaktörténeti feldolgozásáról, a kutatásnak

lehetővé válásáról van szó, amelyben a kapcsolattörténet, főleg eszmetörténeti szempontból, nem élvezhet előnyt, amíg a kor eszméinek történetében sincs tisztánlátás. Továbbá a *senki* kitétel is sántít, ezt bizonyíthatná a kutatástörténeti áttekintés, számos 2000-es évszámú finn munka említetlen maradt!

Örvedetesnek tűnik a lapalji jegyzetek sokfélesége: a sok levéltári utalás, kéziratok, követségi jelentések stb stb, viszont egyre több furcsaságra akadunk bennük. Elsőként érthetetlennek és károsnak tartjuk a nemzetközi elvárás, hogy nem kell, sőt egyenesen nem szabad a terjedelmeket feltüntetni. Tudományos munkához elengedhetetlen (és felettébb praktikus) a terjedelem ismerete. Itt most pl. az egymondatos idézetnél a lap alján hol az idézett mű tól-ig terjedelmét, hol a kérdéses oldalszámot látjuk (és fordítva), bár az is meglehet, hogy az egész forrás egyetlen oldalból áll. Egy ilyen, szükségszerűen heterogén forrásokra épülő, nevekben, címekben dúskáló könyv szerzőjétől igényeltük volna a „technikai” következetességet biztosító szerkesztési elveket, amelyek megoldást kínálnak a mondanivaló átlátható tagolására, a lényegesnek a kevésbé lényegestől elkülönítésre, a következetes írásjelhasználatra és címléírásra, a rövidítések célszerűségére, hova kerüljön ezek listája és feloldása, a sorozatbeli kötetek sorszámozásánál az eredetiben is lehetséges eltérések feltüntetésére vagy a vállaltan szerzői egységesítésre (pl. arab v. római szám) stb. Milyen idézőjelbe kerüljön a szerző által idézett szöveg és milyenbe a szerző saját, alkalmi szóhasználata – az idézetekről alább bőven lesz szó!

Szerintünk kezdetben egyfajta „leltározás” lett volna helyénvaló: milyen fogalmak-szavak voltak használatban, hol, kik miatt, milyen értelemben éltek velük. Akár annotált bibliográfia formájában, rendszerezve fel kellett volna sorolni a kiadványokat minden könyvészeti jellemzőjükkal együtt, most lett volna alkalmunk akár egyesével, akár legalább műfajonként megismerni őket. Ha az a már említett 1-oldalas periodika-felsorolás nem hányaveti módon lett volna prezentálva! A szervezetek, a hangadó személyek módszeres számbavétele is hiányzik, néven nevezésük terén egyfajta „hibaszűrő” lett volna az a bizonyos névmutató, a példákat lásd alább. A kutatástörténet áttekintése szinte kikényszerítette volna, hogy összeálljon a kérdéskör egyfajta értelmező szótára. A szerző alkalmilag érzékeltette, de nem summázta a finn szakkifejezések (heimo-, rotu-, suku- stb.) értelmezésének (és fordításuknak) nehézségeit, holott ezzel a dolgok lényegére tapinthatott volna, és magyarázattal szolgálhatott volna az általa említett patetikus stílus kortünet-jellegére, ami a kutatás szintjén nem értéktétel, hanem tényközlés lett volna. A *faj* szó és a *faj*-kezdetű/jelentésű szóösszetételek elharapódzása Európa-szerzte a tudományban is „divatjelenség” lett, amelynek kompromittáltságától a finnek úgy szabadultak meg, hogy a *rotu* 'faj', *heimo*- 'finnugor néprokonsági' jelentésű előtag helyét a II. világháború után, és akkor is néhány évtizednyi hallgatás után a *suku* 'rokonosság, rokon-' jelentésű, kezdetű szóösszetételekkel váltották fel, így lett pl. *heimokansojen päivä* 'a finnugor rokon népek napja' *sukukansojen päivä*. Elsikkadt a probléma, hogy a „finnugor” jelző mikor milyen „terjedelmű”: az oroszországi finnugorok is? (és ha ők nem, miért nem?) vagy hogy a magyarok iránt megnövekedett (?) érdeklődés oka Észtország szovjet beke-

belezése utáni „egyedüli elérhetőségünk” és a bolsevizmus elleni fegyverbarátság volt/lett volna.

Hogy ugyanazon szavakon nem ugyanazt értjük, ez a mai magyar–finn kapcsolatokban is sok bajt okoz. A szerző túlságosan sokszor, gyakran feleslegesen, szinte eposzi jelzőként alkalmazza a *revízió*, *revizionista* stb. szócsaládot. Félő, hogy ezt az „átlag” finnek nem is értik. A *revízió*, a „*revizionista mozgalom*”, a *revizionista* címke a magyar olvasónak egyáltalán nem (vagy nem csak) trianoni összefüggéseket sejtet. Az olvasó végül a tudományos tárgyilagosság és az empátia teljes hiányára kezd gyanakodni, arra, hogy a szerző nem fogta fel, mi mindent szimbolizál a Trianon szó. Ezt megerősíti az írásjel-használat is, mert például Halmesvirta szerint »A Magyarországot ért „igazságtalanságot” hangsúlyozandó Paikert megjegyezte, hogy« ... (94) – az „igazságtalanság” idézőjele itt mit jelent? Paikert Alajos szóhasználatát vagy a szerző véleményét? A feleslegességre, sőt a tendenciózusságra példa: 1928-ban a finn parlamenti küldöttséget „a magyar revizionista mozgalom vezető személyiségei fogadták, többek között az 1927-ben megalapított Revíziós Liga elnöke, Lukács György és a trianoni delegáció vezetője, gróf Apponyi Albert” (93). Udvariasságból (ábécérendben is) illetet volna elsőként említeni Apponyit (1846–1933), csakhogy Genfben volt, Lukács György (1865–1950) pedig a vendégeket meghívó Magyar Külügyi Társaságot képviselte, többekkel együtt. Nem azokat az érkező, ill. vendégfogadó személyeket kellett volna említeni, akik a későbbiek során is elősegítették a magyar–finn kapcsolatokat fejlődését? Nem kevesen voltak!

A könyvet figyelmesen olvasván ehhez hasonlóan egyre több *nem az, nem akkor, nem ott, nem úgy, nem azért* stb. –jelenségre akadunk! Lássunk néhány példát!

– Hogyan állíthatja Anssi Halmesvirta (9–10), hogy „a háború alatti kapcsolatokkal egyedül H. K. Riikonen professzor foglalkozott az Akadémiai Karjala Társaság szócsöve, a Suomen Heimo [10] (Finn Rokonság) mellékleteként megjelenő Heimotyö (Néprokonsági Munka 1937–1944) című folyóirat kutatásával. Irodalomkutatóként [Riikonen] nem a folyóirat néprokonsági politikája, hanem az irodalmi kapcsolatok tartalma érdekelte.” Jól értettük? Szócső melléklete egy folyóirat? És csak Riikonen foglalkozott vele? A Riikonen-cikk a Halmesvirta által szerkesztett (!) folyóiratban (Hungarologische Beiträge 7. Historische Untersuchungen und Aufsätze Hungarológia – Jyväskylä 1996, 61–77) jelent meg Sustaining Kinship in Wartime: Finnish-Hungarian Contacts in the Light of the Yearbook *Heimotyö* (1937–1944) címmel. Ebben ez áll: „The intensity of Finnish–Hungarian relations during the war is witnessed by the yearbook *Heimotyö*, which was issued in seven volumes during 1937–1944 (some 1050 pages in all). The yearbook was edited by F. A. Heporauta and Väinö Musikka, and was published by the Suomalais-ugrilainen kulttuuritoimikunnan Suomen osasto (Finnish Division of the Finno-Ugric Cultural Committee)”. A *Heimotyö* tehát évkönyv, kiadója a Finnugor kulturális munkabizottság Finn osztálya/részlege. NB. a kiadó nevében a *suomalais-ugrilainen* ’finnugor’ szó szerepel! A Riikonen-cikk *mintaszerűen* igyekezett a *heimo* stb. finn szakkifejezések jelentését és idegen

nyelvekre fordíthatóságukat tisztázni! Jól követhető, velős írás, jegyzetekben rejlő értékes bibliográfiával (74–77).

Bármennyire is örvendetes az idézetek sokasága, az idézés módja feltűnően gyakran félrevezető és kifogásolható. Néhány példa.

– Rolla Margit író, költő írt egy könyvet előző évi finn útjáról *Utazás a háborús Finnországban* címmel (Magyar–Finn Társaság, Budapest 1943. 153 l.) A Halmesvirta szerint (296) »Az élelmiszer-adagolásból Rolla azt a következtetést vont le, hogy a finnek inkább élnek ”soványan a Nagy-Finnországban, mint kövéren a Csonka-Finnországban.”⁵⁴« A lábjegyzetbeli forrásából, Väinö Musikkának a könyvről írt ismertetéséből (296⁵⁴ Heimokansa 6–8 (1943):45) azonban kiderül, hogy a néprokonsági mozgalom egyik ismert személyisége, Heiskanen professzor a mondas forrása: »Rolla kisasszony idézte Heiskanen prof. szavait: „Mi finnek általában 12 kilót fogytunk fejenként a háború idején, de mindnyájan úgy gondoljuk, hogy szívesebben élünk soványan Nagy-Finnországban, mint kövéren Csonka-Finnországban.”« [mieluummin [!] elämme laihoina Suur-Suomessa kuin paksuina Tynkä-Suomessa” ford. SzE].

– Következő példánk halmazati bűncselekmény, a forrásmunka az *Unkarin kirja* c. cikkgyűjtemény, a Halmesvirta-idézet ebből eleve meglehetősen indul: »A legnevesebb festőművész Lechner Ödön és Szinyei-Merse Pál volt, az ő alkotásaik adták vissza legkifejezöbben a magyarok „faji tulajdonságát”, a „valóság-érzetet”.« (249) Lechner Ödön köztudottan építész volt. Kinek az idézőjeleivel van dolgunk, és mi értendő az idézőjelek közti mondanón? Az idézett cikk (Ybl Ervin *Kuvaamataiteet Unkarissa*) nem a jelzett helyen: Unkarin kirja 294, 308, 319, 328 (249¹²⁹), tehát nem négy lapra szétszabdalva jelent meg, hanem a 294–328. oldalon, a 308. oldalon megtaláljuk Lechner Ödönt az *építészek* között, a 319. oldalon pedig Szinyei [sic] Merse Pál Majális c. képe van. A mondat/gondolat/idézet folytatását (...”Magyarország felemelkedését mégis”) a könyv következő szerzőjénél, Miklós Józsefnél találjuk meg, Neki az Unkarin kirja-ban van egy írása a festészetéről (329–341) és egy a szobrászatról (342–350). Halmesvirta ez utóbbira hivatkozva (249¹³⁰) ezt írta: »Magyarország felemelkedését mégis a szobrászat szimbolizálta a leghűbben, a magyarság a szobrokban testesült meg leginkább: a kifaragott hősök „erőt, komolyságot, hősi harci vágyat, a jogért és a nagy eszmékért való áldozatvállalást” tükröztek, vizont mégis a nyugat agresszív hőseinek ellentétéként jelentek meg.”« A forrásmunkában senki sem beszél a nyugat agresszív hőseiről és ezek ellentétéről, az idézetnek csak az első felével egyező szöveg ugyan van (347), de nem az egész magyar szobrászatról, hanem egyetlen, máig kivételesnek tekintett műről szól (lásd 346), a székesfehérvári huszárok I. világháborús hősi emlékművéről van szó, Pátzay Páltól rendelte meg a város az adott helyre „eleve térbe komponálva”, 1939-ben avatták fel, és „csak” a nemes mozdulatot, a nyugodt tartást, a méltóságteljes monumentalitást méltatták benne!

A nagyvonalú (?) idézésre és/vagy a helytelen névhasználatra egy további példa akad közvetlenül az előbbi után (AHvirtánál is idézet): „A magyar lelket ezzel szemben a gazdag keleti fantázia (a turáni díszítési ösztön!) az ellentétek

összhangja, a természetesség és a nyugalom” által biztosított formai szabadság jellemezte.¹³¹ (250) A forrásmunka A. Halmesvirta szerint: Töhötöm-Nagy, S.J.: Unkarilainen sielu kansantaiteen kuvastamana. In: Unkarin Levente-nuoris tervehitii Suomen veljeskansaa! Helsinki 1942. 48–53. (NB. A csak finnül ismertes cikk belső címlapján és kezdő oldalán sem egységes a címléírás: *kuvastamana ~ kuvastimessa*). A kézbevevett példány szerint Budapesten jelent meg, a 47–53. oldalon, a belső címlapján (45. old.) a szerző neve csupa nagy betűvel: PATER TOHTORI TÖHÖTÖM NAGY S. J. vagyis a Nagy vezetéknev, a Töhötöm keresztnév, az S.J. a Jézus Társaság tagjára utal, a szerző a kiadvány megjelenése idején jezsuita páter (később szabadkőműves stb.), továbbá az írásban sem az egész mondat, sem a *turáni* szó nem található meg.

Következő példánk más műfajú. A szerző szerint (187 187¹⁷¹) „... a Finn-Magyar, Magyar-Finn és Magyar-Észt Társaságok közös ügyük védelmének érdekében megalapították az Északi Rokonaink című lapot (187) és az első számában megjelent fordításban O. Manninen verse: *Üdvözet a fajrokonoknak* (1934), amely „a népek közös misszióját méltatta”, miszerint „a keleti áradatnak gátként” állnak ellent (187¹⁷¹). A finn kiadásban (2010 116¹⁷¹ 200¹⁷¹) ugyanígy »*rotusukulaisille* (1934) *rotu* 'faj'«, másol, pl. a Suomi-Unkari albumban *Tervehdys heimoveljille 'Üdvözet a finnugor rokonoknak'* (f. *heimo-* 'finnugor néprokossági', veli 'fiútestvér') címmel jelent meg a vers, amelyből itt most 4 sorban középre szedve olvasható az idézet: Együtt a dél lángja | S észak keménysége | A közös végzetet | Vérük szabta rájuk. (NB. a finnben veremme *vériünk*, meille *ránk* ... áll). Valójában az Északi Rokonaink című lap „csak” magyar: A Magyar-Finn és a Magyar-Észt Társaság Közleményei. Szerkeszti Dr. vitéz Nagy Iván Dr. Krompecher [Korompay] Bertalan és Dr. Györke József közreműködésével. Felelős kiadó: Dr. Gaskó Dezső. A megjelenést 5-5 sorban köszöntötte a finn, az észtl elnök, a finn követ, az észtl ügyvivő (+ arcképek) Új oldalon következnek O. Manninen *Üdvözet a fajrokonoknak* c. verse Mészöly Gedeon [!] fordításában, a 10 db 8-soros versszakból álló versből az itt fentebb idézett 4 sor első két sora a 9. versszak 7–8. sora, az utolsó két sora pedig a 10. versszak 7–8. sora. A vers esztétikai értékeit megvitatni nem áll szándékunkban. Hogy az 1939-es és az 1934-es évszám mit jelent, a vers írásának vagy valamelyik kiadásának éve-e, ne firtassuk.

Nehéz elhinni, hogy egyre csak sorakoznak a hibák. Találomra kinyitjuk a 210. oldalt, hátha. A finn-szimpatia szemléltetéseként 1940-ből említi, hogy „Kannisto barátja, a nyári szabadságát Viipuri közelében található nyaralójában töltő Csűry Balázs január közepén a finnek kitartását a „vadállatok” támadásával szemben csodának tartotta, és felszólította az egész emberiséget, hogy pusztítsa el a Szovjetuniót.⁶⁰ (260) 260⁶⁰ Csűky Bálint Kannistónak 1940. jan. 14. és 1940. márc. 7. stb. 260⁶⁶ Csűky Bálint ... Szerencsétlen a mondat szerkesztés, mert nyilván nem januárban, főleg nem 1940 januárjában (!) töltötte nyári szabadságát Viipuri (!) közelében a finn professzor nyaralójában Csűry Bálint professzor (aki nem Csűky, nem Balázs), és vajon milyen nyelven, hogyan hangozhatott a Csűry-levélben az a Szovjetunió elpusztítása érdekében az egész emberiségnek szánt felszólítás?

Talán félreértésen alapul Szabó Dezső említése: 137²⁹ Szabó Dezső: Tűzhányó peremén; Kodolányi János, Suomi, 2. kiadás. Budapest 1944. 184–190. A jelzett helyen Kodolányinál ezt a fejezetcímet találjuk: A tűzhányó peremén *) A jobb oldalon a dátum: Helsinki, 1938. október. A lábjegyzetben (184) ez áll: *) Az itt egy évvel ezelőtt megírt gondolatokat mondotta el Szabó Dezső 1939. év nyarán Kolozsvárott. Az ifj. Kodolányi szerkesztésében az idős Kodolányi javításainak figyelembe vételével 1990-ben kiadott Suomi-ban (Magvető, 243–251) megtalálható a Tűzhányó ... szöveg – immáron cím, évszám, lábjegyzet és Szabó Dezső nélkül. A Szabó Dezső bibliográfiák ilyen című írásról nem tudnak.

A címkézés rövid, de nagyon árulkodó tud lenni, a már hiányolt arctalanság, személytelenség súlyos szerzői mulasztásokról tanúskodik.

– Mitől, miért *háborús költő* Manninen? és a számos Manninen közül melyik? Otto Manninen, a magyar költészet, Petőfi fordítója ismeretes nálunk, de miért háborús? () Illene tudnunk?

– a Zolnai-ügy (34–36) „A helsinki kultúrkongresszus résztvevőjét, Zolnai Jenő kultúrpropagandistát Finnországba hívták a polgárháború ötvenes évfordulójára [1923], aki a turáni eszméről tartott előadást, és igen célzatosan ...” (34). Az előadás megjelent a Suomalainen Suomi-ban 7 (1923):28–41; a kérdéses Zolnai nem Jenő (m34/35), hanem Gyula („külföldiül” Julius); kultúrpropagandista?; Zolnai [i-vel helyes] Gyula (1862–1949) nyelvész, egyetemi tanár, tanszékvezető, akadémikus, Somkuti álnéven finnül fordító, költő stb. stb; a szocialista Magyar Tudományos Akadémiából kitagadott tudós; 1923-ban 61 éves; az 1921-es iskolaügyi gyűlésen (Helsinki, 1921. június 20–22), amelyet a későbbi ún. finnugor kultúrkongresszusok sorában kezdtek „az elsőnek” számítani, nem volt jelent, életrajza szerint az adott évben nem járt Finnországban, a résztvevők listájában nem szerepelt, távollétében az egyik bizottságba beválasztották; kultúrkongresszus Helsinkiben 1936-ban volt; Zolnai professzornak mulhatatlan érdemei vannak a magyarországi észtl és finn lektorátusok történetében is, lásd Figler Csilla: Zolnai Gyula nyelvtudós (1862–1949). Adalékok a pécsi magyar–finn kapcsolatok történetéhez. Lisäyksä Pécsein unkarilais-suomalaisen suhteiden historiaan. Viljo Tervonen 90. születésnapjára 2007. május 28. Pécs [Pécsi Szemle] 2007. p. 30–42 + 43 finn rez.

– Fazekas Jenő kiváló alany lett volna az „arckép-alkotáshoz”, *érdemi* említését elősegíthette (volna) a már említett H. Riikonen-cikk is. Sehol sem említhető „időtilen” munkája: a finnugor nyelvész Pápay József hagyatékának feldolgozása. A legbőbeszédűbb részlet róla a következő: „1942 októberében Fazekas Jenő, aki 1930–1931-ben a Debreceni Tisza István Tudományegyetem finn nyelvi lektora, illetve a finn–észtl kapcsolatok és a bolsevizmus szakértője volt, a Helsinki Egyetem magyar lektoraként [a] 15 évig tevékenykedő Weöres Gyula nyomdokaiba lépett.” (266 266¹³). Most csak azt jegyezzük meg, hogy „bolsevizmus szakértővé” akkor „avanzsált”, amikor megírta nevezetes cikkét a Külügyi Szemlének Észtország bolsevizálása címmel (1942 113–122), ill. megjelent Az észtl sorsa c. írása (Észtl Rokonaink 7 1943 [1942 dec.] 140–156).

– A finn szerző gyakorta említ egy történész, hadtörténész Arvi Sovijärvit és egyszer egy Antti Sovijärvit (A.S-i 225⁴⁰; 227 231⁶¹ 232 233 233⁷² 270 271 284 284¹⁶). A hazai finnugrisztikában ismeretes Antti Sovijärvi, a nemzetközi hírfonetikus, egykor Eötvös-kollégista. Összes keresztnéve: Arvi Antti Ilmari. Hány magyarbarát Sovijärvi van? A fonetikus Antti Sovijärvi írt Horthy-életrajzot, Móricz Zsigmond-nekrológot. A gyanú, hogy csak **egy** Sovijärvi szerepel ebben a finn–magyar ügyben, megerősödik, amikor a[z első] Finn–Magyar Társaság vagy az Unkarin ystäväin kerho (a Magyarbarátok körének) képviselőjében minden finn forrásban a fonetikus Antti Sovijärvi tevékenykedik, viszont a történésznek, hadtörténésznek nyomát sem találjuk. Szerintünk csak egy volt. Az esetleges tévedést nyilvánosan elismerjük.

A súlypontok elsikkadnak és a leg-ekkel csínján kellene bánni! »Bár igen népszerű volt Erdeős László Dávid és Góliát csatájának szellemében íródott könyve, *A finn–orosz háború*⁶⁹, a Finnországot bemutató könyvek közül a legaktuálisabb és a háborús eseményeket képek segítségével leghűbben dokumentáló mű Máthé Tamás Suomi c. illusztrált könyve« ...⁷⁰ amelyben »a legmeghatóbb a Karácsony Sándor által rajzolt „finn leány” (Suomi-neito) volt« (211) (211⁶⁹) Vö. Erdeős László *A finn–orosz háború*. Északi Rokonaink, II. kötet (1940 március), 111. A könyv nyereségéből a finn háborús árvákat támogatták a Magyar–Finn Társaságon keresztül. L. Heimokansa 6–8. (1943. október), 51–53 – *A könyv címe: nemes Erdeős László m. kir. őrnagy: Finnország szabadságharca. Az 1939/40. évi hadjárat. A Magyar–Finn Társaság kiadása. Fel. Kiadó: Dr. Gaskó Dezső. é.n. [1942] 59 l.* A könyv egy Mannerheim-fényképpel és egy két nyelven közreadott Mannerheim-levéllel kezdődik (5–6), és keltezéssel: Főhadiszállás, 1942. I. 4. »... Meg vagyok róla győződve, hogy a nemes magyar népet érdeklik az 1939–40-i téli háborúnk szomorú [f. *ankara* helyesen: szigorú, kemény], de dicsőséges eseményei. Ebben a meggyőződésben kívánok igen nagy sikert e könyvnek.«... A könyv rövid, velős és főleg *katonai* leírása a háborúnak, bizonyítja, hogy nem csak az érzelmek játszottak szerepet a háborús idők kapcsolattörténetében. – *A cikk A finn–orosz háború* címmel 2 részben jelent meg: az Északi Rokonaink 2. kötetében (103–111) „1940. január végéig” megjegyzéssel, és a 3.-ban, 1940 decemberében (158–165). Micsoda időbeli különbség! A Heimokansa-ban a Heimomaiden tapahtumia 'A rokon országok eseményei' c. rovat apróbb betűs hírei között (52–53) a Magyar–Finn Társaság tevékenységéről szóló 36 soros beszámolóban az Erdeős-könyvvel kapcsolatos rész a következő: „E. L. könyvének bevezetőjét Mannerheim marsall írta. A könyv nagy sikerére tekintettel Ryti [köztársasági] elnök és Mannerheim marsall levelet küldött a Társaságnak, amelyben megállapítják, hogy ennek a könyvnek a megjelenése új bizonyítéka a két testvérnép közötti örök, széttephetetlen kapcsolatnak. A könyv kelendősége tiszta haszonnal is járt, amelyet a Társaság **egy** [!] finn hadiárva neveltetésére fordított.» [ford. SzE].

A vezetéknevekről és a keresztnvekről. Megszoktuk, hogy az idegen nyelvre fordított művekben probléma a „melyik név melyik”, ha a vezetéknev keresztnév is lehet, mint itt: Miklós József, József Miklós, Dálnoki, M. J., Dálnoki, J. J.,

Dálnoki Miklós József – tudja-e mindenki, hogy ez egy személy és melyik név a helyes? Nem minden született magyar tudja, mikor melyik/hogyan írás helyes, pl. Szinyei, Szinnyi, Szinyei Merse, Szinyei-Merse? Tudományos munkában azonban a következetesen helyes írás elvárható lenne. A magyar keresztnévek elhagyása a Nagy, Kiss, Szabó stb. –típusú vezetéknevek mellől gyakran udvariasság, gyakran félrevezető következtetés. A névmutatóban lenne Nagy Emil, Iván, Szabó Aladár, Dezső, György, István, József, Mária. Sokuknak nem csak név, hanem arc is járt volna!

Az „odadobált” finn vezetéknevek miatt az olvasó előbb-utóbb felteszi a kérdést: talán illene tudnunk, ki kicsoda? Itt vannak pl. a Donnerék. 1931-ben egy bizottságba javasolt személyek a következők: „Setälä, Donner, Wichmann, Rapola” (112¹⁷) – Donner? milyen v. melyik Donner? Nem lehet Otto Donner (1835–1909), lehet-e A. Donner (79) vagy O. Donner fia, Kai Donner (†1935), de köteles-e az olvasó ismerni a Donner-famíliát? Kiderítjük, hogy A. Donner csillagászprofesszor a megnevezett mű 8 szerkesztője között a névsorban az első. A szerző szerint a helsinki magyar követség „folyamatosan vásárolt Finnországból néprokonsági szellemben íródott könyveket, példaként említhető O. Donner „Siperian matkoilta (Szibériai utakról)” c. műve” (245). Ennek szerzője nem lehet sem O[tto] Donner, sem Kai Donner, sem A. Donner, és aligha „néprokonsági szellemű”, ugyanis F. K. Karjalainen a szerző: Siperian matkoilta, Sata kirjettä morsiamele [kb.: Szibériai útjaimról. Száz levél a menyasszonyomnak.] WSOY 1921, 240 o. A diplomataék „igazi” véleményét nem ritkán a legrövidebb nevével „aláírt” nem-nyilvános jelentéseik őrizték meg. Gyakran ismétlődnek a könyvben a diplomatanévek, de nem ritkán titulus és keresztnév nélkül. Itt most sokszor hiányos v. helytelen, például Kristoph (nyilván Kristóffy József, a téli háború idején moszkvai magyar követ), Gombo (dr. Gombó István, egyszer István, de akkor Gombos), Walter (W. Emil), Sutinen (Tauno S.) stb. Segített volna akár csak a korábbi finn kutatások felhasználása, pl. A-L. Mattila; Vesa Vares *A romantikus távoli rokon. Finnország és Magyarország kapcsolatai, illetve a finnek Magyarországról-képe a két világháború között* c. cikkét lásd magyarul: Iskolakultúra 1988/5:55–56]. Mellesleg, értetlenkedni most is módunkban áll. Megtudjuk, hogy az 1928-ban Tallinnból Helsinkibe áthelyezett „Jungerth nem felelt meg tökéletesen a finn igényeknek, mivel arra törekedett, hogy Magyarország a Szovjetunióval is jó kapcsolatot tartson fenn. Úgy vélte, hogy ezáltal Magyarország helyzete javulhatna Romániával és általában a kisantanttal szemben.” Finnország talán nem-jó kapcsolatokra törekedett? És Magyarország helyzetének javulása zavarta volna a finneket?

„Apróságok” következnek a teljesség igénye nélkül, szándékosan össze-vissza (zárójelben az oldalszámok): (9) „az AKS magyarországi levelezése nem maradt fenn” Mi nem maradt fenn? Az AKS Magyarországra küldött levelezése Magyarországon vagy az AKS finnországi levéltárában a Magyarországgal/magyarokkal kapcsolatos küldött-kapott levelezés?; (274) „az ismert nyelvész Wolmar Schildt” 1942-ben? – egyetlen Wolmar Schildtről (Schildt-Kilpinenről) tudunk, nem nyelvész, hanem orvos volt és nyelvújító, Reguly Antal jó barátja volt 1839–40-

ben; (286) Paikert Géza nem volt oktatási miniszter; (64) Fazekas Jenő, nem József; (123) a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem 1939-ben nem Eötvös Loránd nevét viselte; (257 264) a budapesti egyetem sosem volt katolikus, az alapító Pázmány Péter igen; (167) Faragó József, nem Antal, Faragó József felesége Aini, nem Aili (pl. 31³³, egyszer Aini 108³); (102) Deák Ferenc, nem István, D. Ferenc nevezetes mondásáról lehet szó; (152, 153⁷²) Nagy Iván, nem István; (167¹³) Ispánovits Sándor, nem Károly; (168¹⁸) Takalo, nem Takala. Tenho Takaloról van szó; (111¹⁴) a berlini Magyar Központ – inkább Collegium Hungaricum; (113) Kukkonen, nem Kokkonen; (172²⁴) Päts, nem Pätsi; (199 a „művelődéstörténész” nem közismert, sőt inkább ismeretlen „címkéje” Rácz Istvánnak; (210) Csúry Bálint, nem Csüky és nem Balázs; (211⁷⁰) Corvineum, nem Corvinum; (211⁷¹) Karácsony Sándor, nem Karácsonyi; könyvecskéje: Testvérem, Suomi, nem Testvéreim, Suomi; (211) »A „Finnország 1940-ben” könyvek«, (211/212) „Nagy Iván Finnország 1940 című könyve „Finnország 1940” a cím, egy(etlen) könyv több szerzővel, a hivatalos címléírása: Finnország 1940. Szerkesztő: vitéz Nagy Iván (1898–1977). Előszó: Tasnádi Nagy András (1882–1965). Bevezető: gróf Teleki Pál (1879–1941). [Budapest]: Magyar–Finn Társaság, 1940. 287 [1] p., 16 t., 1 térkép; (99²⁵) Angyal Dávid, nem Antal (98 Angyal Dávid helyesen); Virányi Elemér, nem Emil (a szövegben); (276) Molnár Rudolf lelkész, nem Rudolf Miklós lelkész (240); (279, 303) Marosy Ferenc, nem István; (264) Zongor Endre vendégkutató 1942; (265) a Rokon népek intézete, nem Finn Intézet; (299) Zongor, nem Zsongor ev. lelkész által vezetett Finn Intézet (293); (296) [1943] „a magyarok is tartottak az ún. tömegek [kiem. SzE] vagyis a Vörös Hadsereg érkezésétől”, vö. finn 174a pelättiin niin sanottujen massojen eli puna-armeijan tuloa” ? És így tovább.

A Befejezés tele van vitatható megállapításokkal, ami örvendetesen vitára ösztönözne, csakhogy előbb az ellentmondásokat a szerzőnek önmagával kellene (kellett volna) tisztáznia. Olvassuk figyelmesen: „Jelen kutatás rávilágít arra, hogy a Magyarországon és Finnországban végzett néprokonsági munka *nem tekinthető marginális tevékenységnek* [a kiem. SzE], hanem egyaránt jelentette a művelt rétegek és az egyszerű olvasóközönség véleményformálását az 1920-tól 1945-ig terjedő időszakban a nagy nyilvánosság előtt, a sajtó, az irodalom és a tudományos-politikai kongresszusok eszközeivel.” – ez elismerő nyilatkozat lenne, csak hogy a következő oldalon ez áll: (307) A szervezetek tagjai „Magyarországon elsősorban keleti érdeklődésű, viszonylag csekély tudományos tiszteletet élvező értelmiségiek vagy az alsóbb hivatalnoki réteg tagjaiból verbuválódó kis társaságok voltak, akik nem élvezték a vezető politikai pártok támogatását. Magyarországon kivételt képezett Teleki és a hozzá közel álló csoport, akik a békés revízió mellett törtek lándzsát.” „A korábbi véleményekkel ellentétben megállapíthatjuk, hogy a néprokonsági munka a háborús években csak élénkült és propagandisztikus vonásokat vett fel.” „A néprokonsági munka és politika külpolitikára kifejtett közvetlen hatása Finnországban végül is *minimális volt*, míg a magyar néprokonsági szervezetek képviselői – egyesek befolyásos pozíciókat vagy magas állami hivatalokat töltöttek be – a trianoni békeszerződés (1920) kiigazítására irányuló revíziós

politika szolgálatába állították Finnországot és a finnugor rokonságot. A magyar diplomácia azonban ebben a tekintetben is olyan volt, mint a bécsi kering, mindig mozgásban, konkrét célok elérése nélkül.” !a bécsi keringő?

Nem állt szándékunkban minden mondatot „megrágni”, „kekeckedni”, a kákán is csomót keresni, de akarva-akaratlanul szembeűnőnek a tartalmi, formai hibák, hiányok. Minden könyvben, kutatásban akadnak ilyenek, de nem ennyi. Különösképpen egy hiánypótló, alkalmasint forrásmunkának tekintendő/tekinthető munkában! Nem menti a helyzetet, hogy valóban sok a pontatlanság, következtetlenség az *eredeti* előfordulási helyeken is, de hát mindezt a saját bőrén tapasztalván éppen a szerzőnek kellett volna elébe mennie az újabb félreérthetőségeknek, régi és új hibák vándoroltatásának. A szöveg hömpölyög, a lényegét láttató súlypontozás elsikkad, a filológiai pontossággal bajok vannak. A szereplők „arctalanok” és kortalanok (és korszerűtlenek?). Nevek és címkék ugyan vannak, de aligha emlékezik az olvasó bárkire is meghatározó személyiségként. Teleki Pál és expedíciója kapott ugyan egy fejezetet, ez viszont minden tekintetben túlméretezett. Nem lett volna a mai divat miatt elítélendő „személyfüggő” a történetírás, ha megismerhettük volna pl. csak a főbb szereplőket, és ne adj Isten, háború utáni, nálunk talán éppen a finn kapcsolatok miatt nyomorúságos sorsukat! Az együttműködés célkitűzéseihöz válaszként a sokféle és sok munka eredményének összegezését hiába keressük, pedig lett volna mit felmutatni! Az itt most a teljesség igénye nélkül leírt sok és sokféle megjegyzés árnyékában a szerző egyéb megállapításai, hivatkozásai, hitelüket veszítik, a mennyiség minőségigé vált. Kár. Várakozásunkban csalódtunk, és ... csodálkozunk. A finn nemzeti öntudat, a finn állam fiatalsága (az ebből eredő problémákkal) és a magyar állam évezredes múltja (az ebből eredő problémákkal), mindennek tükröződése a hétköznapi életben egyaránt éltette a politikai érdeklődést és a civil kapcsolattartás igényét. Mindkét félnek minden szinten szüksége volt a másikra, de más-más okból. Ezek a más-más célok és okok szövik át a kapcsolatok történetét. A XX. század első felében az egész magyar nyelvterületen elterjedt, és szinte minden társadalmi réteget átítatott a finnek tisztelete, a becsületességnek, a jól végzett, ésszerű, eredményes munka megbecsülésének finn módja, az elszántság, a kitartás eredményessége, hogy igenis, létezhet ilyen jelszó: „Eläköön laatu!” „Éljen a minőség!” Itt most nem erről van szó. Csodálkozunk.

Szj Enikő

Rácz János: Gyógyhatású növények

250 gyógynövény leírása, nevének magyarázata és gyógyhatásának ismertetése (Az Ékesszólás Kiskönyvtára 30)
Tinta Könyvkiadó. Budapest 2014. 242 l.

Mint már korábban is megtettem, ezúttal is a Tinta Könyvkiadó legújabb könyveinek egyikét ismertetem. 2014-ben e sorozatban több érdekes kiadvány jelent meg. Közülük a címben jelzett művön kívül az érdekesebbek adatait közlöm: Margalits Ede – Kovács Erzsébet *Magyar–latin közmondásszótár. 2000 magyar közmondás, szólás klasszikus és újkori latin megfelelője* (ÉK 28), Grétsy László *Anyanyelvi séták. Szavaink, neveink és szólásaink születése, életútja, titkokkal teli világa* (ÉK 29); Kiss Gábor (szerk.) *Kis magyar tájszótár. 5800 népies és tájnyelvi szó magyarázata* (ÉK 31), Kiss Gábor és Kiss Bernadett *Bölcs tanácsok. 4000 közmondás, szólás a Czuczor–Fogarasi-szótárból* (ÉK 33). – Megemlítem még, hogy a múlt évben e kiadónál 1921 után újra megjelent a *Széchenyi igéi* című 121 lapos antológia, amely a legnagyobb magyarnak örök érvényű gondolatait – összesen, szám szerint 178-at – tartalmazza Szekfű Gyula munkájaként és előszavával.

Rácz János növényeink és állataink kiváló ismerője, a *Növénynevek enciklopédiája*, a *Gyümölcsneves könyv* és az *Állatnevek enciklopédiája* című népszerű kiadványok szerzője.

Gyógyhatású növények főcímű munkája bevezetésében (5–12) megismerkedhetünk a növényi gyógyászat fogalmával, a hazai növényi gyógyítással, és rövid összegezésben áttekinthetjük a magyarországi füveskönyvek, herbáriumok, orvosi munkák történetét. A szerző jelen munkájának két forrása elsősorban két botanikai szógyűjtemény: Csapody Vera – Priszter Szaniszló *Magyar növénynevek szótára* (Bp. 1966) és Priszter Szaniszló *Növényneveink*. (Bp. 1998) című munkája.

A betűrendes szójegyzék (13–225) egyes tagjai három részből állnak: 1. a címszót és latin szaknyelvi elnevezését követően megadja a lexémára vonatkozó nyelvészeti – szótörténeti, etimológiai és egyéb – tudnivalókat; 2. összefoglalja a tárgyalt növény botanikai, néprajzi, adott esetben mitológiai jellemzőit; 3. megadja a növény gyógyításban betöltött szerepét. – Én ismertetésemben a szócikkeknek alig 20%-át (46 elemet) – az A és B betűs anyagot – tekintem át elsősorban a szófejtés szempontjából.

Először is feltűnik, hogy szakirodalmat a szerző sajnos nem ad meg az etimológiához. Az etimológiai anyag nagyrészt az irodalomjegyzékben is szereplő – Benkő Loránd szerkesztette – két szótárra támaszkodik (TESz., EWUng.), de azoktól számos esetben eltér. A címszavaknak alig a fele található meg e szótárakban, hiányzik közülük például az *ábelű*, *acsalapu*, *afrikai-kenyérfa*, *afrikai szilva*, *aggófü*, *ágyúgolyófa*, *álombogyó*, *amaránt*, *amblafa*, *angyalgyökér*, *bajnóca*, *bergamottnarancs*, *birsalmafa* és a *borsfű*. Etimológiailag más szavakat is szerepeltet a szójegyzékben (főleg „társneve”, „népnyelvi neve” vagy „hason-

név” megjelöléssel): *arekadió* (*bételpálma*, *bételdió* a.; ld. feljebb), *csombor(d)* (*borsfű* a.).

Ami a szótörténeti adatokat illeti, korábbi adat az EWUng.-ban szereplőnél az *aranka* (24), amit Rácz a Frankfurtban 1540-ben megjelent *Botanicon* c. kiadványból idéz. A *bazsalikom*, a *bodza*, a *bojtorján*, a *borbolya*, a *borostyán*, a *biukk* és a *bürok* első nyelvtörténeti adata viszont e szótárban régebbi. A *borsfű* pedig a TESz.-ben (*bors* a.) a szó 30 évvel korábbi előfordulását említi meg a Nyelvtörténeti Szótárt idézve.

Hogy egy szó idegen nyelvi megfelelője (pl. a *bors* latin 'piper' jelentése) hogyan terjedt el, ez a magyar szó szempontjából érdektelen.

A kiadvány helyesen – de nem következetesen – említi az összetételek finnugor elemeként előforduló növénynevek eredetét. A belső keletkezésű szavak esetében viszont az *aranka* mellett a *bajnóca* is származékszó (itt „Nyelvújítás kori növénynév”, ami nem etimológiai kategória), a *borsfű* pedig nyilvánvalóan összetétel (noha itt „Az ótörök eredetű *bors* származéka”). Valóban összetétel a 250 gyógynövény sorában az *álombogyó*, *amblafa*, *avokádó*, *búzavirág*, és ide tartozik – bár nincs megemlítve – az *ábelű*, az *acsalapu*, az *aggófü* és az *angyalgyökér* (megemlítendő ezek között: az *acsalapu* az ismeretlen eredetű *acsa* és a szláv eredetű *lapu* összekapcsolása). Jelzős szerkezeteknek tekinthető az *afrikai szilva* és az *amerikai karmazsinbogyó* / *tojásbogyó* (az utóbbi összetételek tagjainak az eredetét is szívesen vettük volna; ld. még alább is).

A tükkörfordítások között (például *anyarozs*) több szóval kapcsolatban előfordul, hogy az angolból vagy a németből kerülhetett a magyarba (vö. *afrikai szilva*, *ágyúgolyófa*, *balzsamkörte*; vö. *balzsamalma*), még inkább éppen az angolból (például *afrikai-kenyérfa*). Ezekben az esetekben az első előfordulás(ok) körülményeit kell megvizsgálni. A *bergamottnarancs* előtagja az angolban megvan, de Rácz nem említi a német *Bergamotte* lexémát. A kiadvány szerint a szaknyelvi *okvafa* a németből való részfordítás, ennél fogva a *afrikai-kenyérfa* átdójtását is e területen kell keresni. A kérdés bonyolult voltára megemlítem, hogy Tótfalusi István Idegenszó-tár című szótárában (Bp. 2004. 109) a *bételpálma* előtagja az itteni némettel szemben angol gyökerű. Ugyanakkor az *álombogyó* esetében latin mintát vélnek a német helyett, és az *aranyvessző* növénynevet is a latinból származtatnám (itt a tükkörfordítás nem említettik meg). A részfordításra van még néhány példa (*amblafa*, *bergamottnarancs*). Az összetételekre olykor – e nyilvánvalónak tetsző körülményre – nincs utalás (például *ábelű*, *aggófü*, *angyalgyökér*, *babasszúpálma*). A *babasszúpálma* előtagja nemzetközi szó lehet, de itt is megkérdőjelezném az angolból való átvételt. Az összetételi részttagoknak is érdemes eredetét megadni, így például az *acsalapu* előtagja ismeretlen, utótagja szláv eredetű.

A jövevényelemek tekintetében – ugyanúgy mint a finnugor eredetű szavaknál – általános megjegyzés: az átdójtó nyelvi adatot mindig meg kellett volna adni (ld. alább az ótörök és a szláv példákat). Valóban ótörök eredetű a *bojtorján* és a *bors*, szláv pedig a *barack*, *beléndek*, *berkenye* és a *bodza*. Vannak példák latin átvételre, de a *borbolya* esetében e tény nem említettik. Ide tartozik a nemzetközi szóvá

lett *aloé* és az *amaránt* (ha nemzetközi szóról beszélünk, meg kellene említeni a hasonló hangalakú orosz megfelelőést is; vö. orosz *алоэ* 'aloé', *амарант* 'amaránt'). Nemzetközi szó az *avokádó* és – az e címszóban szófejtés nélküli – *banán* is (ez utóbbi a magyarba a ném. *Banane* névén jutott). „Nemzetközi vándorszó” (23, *ánizs* a.) terminust nem ismerünk. Az *articsóka* nem vándorszó, hanem olasz jövevényelem.

A 250 szavas szójegyzéket követi egy függelék: a Betegségek, bántalmak megelőzésére, kezelésére ajánlott növények listája (226–234). E jegyzék 75 tételéből lássunk egy rövidebbet: „*Stressz ellen*: cickafark, citromfű, ginszeng, kamilla, macskagyökér, menta, óriás passióvirág, vadcseresznye (lásd cseresznye), zeller.” (232). A felsorolt növénynevek eredetét, magyarázatát természetesen megalálhatjuk a kiskönyvtár e kötetében.

A Felhasznált irodalom (235–238) ellen semmi kifogásunk sem lehet. A mű a latin szaknyelvi nevek szómutatójával zárul (239–242).

A legfontosabb gyógyhatású növények leírása és gyógyhatásuk ismertetése kiváló teljesítmény, és mint láttuk, nevük magyarázata is egészében véve elismerésre méltó.

Zaicz Gábor

*

HÍREK

2015. május 19-én Társaságunk titkára F. Gulyás Nikolett tartott élénk vitát kiváltó előadást a Magyar Nyelvtudományi Társaság Finnugor Szakosztályában A *személytelenség kifejezése finnugor nyelvekben* címmel. Ugyanebből a témakörből készül titkárunk doktori értekezése is.

Szeptember 19–20-án az Iparművészeti Múzeumban (Bp. IX., Üllői út 33–37.) kerül sor a Finnagora összművészeti programozó versenyére (SibHack), melyben a digitális kreativitás, a klasszikus zene és a vizuális művészetek egyesülnek, a közös pont pedig az inspiráció forrása: Sibelius világa, zenéje, gondolatai. A verseny során 3–5 fős csapatok készítik el versenyműveiket a rendelkezésükre álló idő alatt. A pályaművek lehetnek installációk, játékkalkulációk vagy bármilyen más kreatív munka. A *SibHack* végén a csapatok a közönség számára is nyílt eseményen mutatják be munkáikat, majd egy háromfős zsűri értékeli azokat.

2015 őszén a Finnagora divatprojektjének keretében két finn (*Kaisa Riivari* RIIVARI márkája, valamint *Milla Kettunen* Month of Sundays nevű brandje) és két magyar divatmárka (a *NUBU* és a *Je Suis Belle*) mutatkozik be. Az egy hónapon át tartó programsorozat keretében – mely része lesz az októberben tartandó Budapest Design Week eseményfolyamának is – a magyar és a finn tervezők bemutatják a divatról alkotott művészi víziójukat a MONO galériában (Bp. I., Várfook u. 1. I. em. 11). A négy már működő divatmárkán kívül a Finnagora divatprojektjének fontos célja, hogy bemutassa a magyar és finn divattervező hallgatók munkáit is, ezért a projekt részét képezi majd a helsinki Metropolia Főiskola és a budapesti MOME tanulóinak közös kiállítása is (forrás: <http://www.finnagora.hu/hu/hirlevelek>).

2015. december 3-án 18 órakor a Stefánia Palotában hangversenyt rendeznek Jean Sibelius születésének 150. és Bartók Béla halálának 70. évfordulója alkalmából. A belépés díjtalan.

Összeállította: Falk Nóra

*